

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

INSTITUTIONEN FÖR KULTURVETENSKAPER

FOLK & MINNEN I GLASKOGEN

- En analys av överlevnadsfaktorer hos sägner, folklöre och folkminnen

Adam Hultman

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program:	Kulturarvsstudier - kulturanalys
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	HT2023
Handledare:	Eva Knuts
Examinator:	Helena Holgersson

Titel: Folk och minnen i Glaskogen - En analys av överlevnadsfaktorer hos sägner, folklöre och folkminnen

Författare: Adam Hultman

Termin och år: Ht 2023

Institution: Historiska studier & Kulturvetenskap

Handledare: Eva Knuts

Examinator: Helena Holgersson

Nyckelord: Glaskogen, folklöre, sägner, immateriellt kulturarv, minne, värdeladdning

ABSTRACT

This work is meant to show how memory can work within a smaller society when it comes to folklöre and local history. What is remembered, how it is remembered and why it is remembered. Sprung from the older collections of folklöre within the selected area - which is Glaskogen in western Värmland - the purpose is to look at different types of memorizing and how it can work. The purpose is also to analyze some of the folklöre from Glaskogen via narrative analyzing methods of Palmenfelt, Labov and Young, and also to understand Glaskogen from a cultural heritage perspective, looking at the valuation process and attitude towards the immaterial heritage. An overall aim was to recognize important factors that affect the cultural heritage's being and survival. Some of the factors found important in this work shows that following things are needed for the immaterial cultural heritage's survival: it has to be as valued as much local history is, it has to be told and listened to in a certain way, and needs not only to be saved, but kept alive.

Förord

Först och främst, detta arbete är - för morfar.

Det känns överkligt att ha kunnat genomföra uppsatsen, av flera anledningar. Längre försökte jag komma på vad jag skulle kunna tänkas skriva om, även om jag alltid kände att det var Glaskogen jag var mest sugen på. Vad skulle undersökas, och hur? Glaskogen är ett område jag ägnat mycket tid åt de senaste åren, detta arbete sätter inte stopp för vidare undersökningar där för min del, utan har snarare gett mig en starkare bild av området samt en ny slags nyfikenhet. Låt oss oavsett vilket område vi håller kärt, ta vara på vårt immateriella kulturarv i form av sägner, folkminnen, seder, bruk, historier, ramsor, visor, skämt och allt därtill.

Stora tack, ska riktas till mina informanter, utan er välvilja, tillmötesgående och rika delgivande hade detta aldrig varit möjligt. Ni sitter på så mycket intressant som är värt att bevara, så ni anar inte.

Ett stort tack till mina vänner Pål och Anton, som under nästan fem år stått ut med diverse nördrier gällande Glaskogen, och som själva hjälpt till att hålla det fortsatt nyfiket för oss alla tre.

Och så ett stort tack till Eva Knuts, min handledare, är också på sin plats. Tack för allt bollande dessa år, som varit till hjälp för en tankspridd humanist som inte vetat vart han riktigt skulle ta vägen.

Sist och absolut inte minst, ska Arvid Ernvik ha ett stort tack för sina insatser i bygden.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	6
1.1 INTRODUKTION	6
1.2 BAKGRUND TILL VAL AV ÄMNE	6
1.3 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	8
1.4 DISPOSITION	8
1.5 HISTORISK BAKGRUND OCH TIDIGARE FORSKNING	8
1.5.1. Geografisk och historisk bakgrund	8
1.5.2. Ämnesfält – sägner, folkminnen och folklivsforskning	12
1.6 TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	14
1.6.1. Assmann och minnen	14
1.6.2. Folkloristisk narrativanalys	15
1.6.3 Kulturarv	17
1.6.4 Kulturellt och symboliskt kapital	17
1.7 METOD OCH MATERIAL	18
1.7.1 Metodval – Intervju och observation	18
1.7.2. Urval informanter och problematisering av insamlat material	20
1.7.3 Informanter	20
1.8 ETISKA HÄNSYNSTAGANDEN OCH REFLEXIVITET	22
2. RESULTAT OCH ANALYS	24
2.1. MINNE	24
2.1.1 Sociala och kulturella minnen – hur något blir ihågkommet	24
2.1.2 Vad man minns och varför - fama och emotion	28
2.2 BERÄTTANDE	32
2.2.1 Folkloristisk narrativanalys av sägner i Glaskogen och berättarteknikens roll	32
2.2.2 Berättarmottagarens roll och hantering av extraordinära företeelser	37
2.2.3 Att vara annorlunda	40
2.3 DET IMMATERIELLA KULTURARVET I GLASKOGEN	41
3. SAMMANFATTNING OCH AVSLUT	46
3.1 SLUTSATS	46
3.2 VIDARE FORSKNING	47
4. KÄLLOR, LITTERATURLISTA OCH BILAGOR	49
4.1 OTRYCKTA KÄLLOR	49
4.2 TRYCKTA KÄLLOR	49
4.3 BILAGOR	52
4.3.1. Bilaga 1. frågelista intervjuer	52

Figurförteckning

Försättsblad - Eget foto

Fig. 1 - s. 12. Urklipp av karta från SCB - Värmland med församlingar

Fig. 2 - s. 12. Urklipp av karta från SCB - Glaskogen med församlingsgränser

Fig. 3 - s. 27. Urklipp från Folkminnen från Glaskogen (1968, s. 188)

Fig. 4 - s. 27. Urklipp från Folkminnen från Glaskogen (1968, s. 189)

Fig. 5 - s. 28. Urklipp från Folkminnen från Glaskogen (1968, s. 35)

Fig. 6 - s. 37. Urklipp från Folkminnen från Glaskogen (1968, s. 15)

1. INLEDNING

1.1 Introduktion

Historier och berättande har länge varit en del av människors liv världen över, där såväl minnen, påhittade historier och andras historier berättats för varandra i olika former av olika skäl. Vissa historier sprider sig geografiskt, och vissa över tid, vissa gör bådadera. Sagor och sägner, till skillnad från historiska texter och berättelser, har sina egna unika liv jämfört med hur konkret och verklighetspeglande historia skrivs och förmedlas. Vissa av dessa sagor och sägner är såklart ibland inspirerade av faktiska händelser, och mytbildning uppstår ibland när något extraordinärt inträffat. Sagor, sägner och andra historier påhittade eller ej har ibland berättats i uppfostrande syfte för barn, då med en viss sensmoral inbakat i berättelsen, men de har också fungerat som underhållning och för att skrämna varandra lite grann eller kanske bara som tidsfördriv (Arvidsson 2001).

Från och med andra halvan av 1800-talet in på första halvan av 1900-talet skedde modernisering och industrialisering av samhället, något som kulturarvsarbetare såg som ett eventuellt hot mot det immateriella kulturarv som fanns ute i landet i form av berättelser, sagor, sägner, folkminnen, etc. Hur skulle det gå för allt detta nu när inga väsen kunde bevisas vetenskapligt, eller att människor flyttade från landsbygden in till städerna och inte befann sig i de mera klassiska ”sägenmiljöerna” längre? Man var heller inte i behov av muntlig tradering på samma sätt, eftersom det blev lättare och lättare att bevara information i tryckt form. Detta ledde till att Landsmåls- och folkminnesarkivet försökte samla in sägner, folkminnen, ramsor, historier och annat från landsbygden och ”folket” innan det försvann. Dessa historier är ett kulturarv som inte har samma skydd och status som materiellt kulturarv ofta har, eftersom det inte är lika konkret får vi anta. Alltifrån fornlämningar ute i naturen till olika sorters föremål på museer och hembygdsföreningar tas väl om hand om för att kunna föras vidare till eftervärlden. I denna uppsats är tanken att titta närmare på det immateriella kulturarvet i form av sägner, folkminnen och lokal folklöre från Glaskogen med omnejd, i västra Värmland. Detta område visas på en karta under avsnittet för tidigare forskning.

1.2 Bakgrund till val av ämne

”Veckern va en väldi tröllkär, vell ja löve. Kalle, sön hanses va inte bet, men gubben va allt varst” (Veckern var en väldig trollkarl, vill jag lova. Kalle, sonen hans, var inte dålig, men gubben var allt värst). Så lyder det i Arvid Ernviks *Folkminnen från Glaskogen* (1968) som

utkom i två volymer 1966-68. Veckern hette i själva verket Anders Andersson men fick sitt smeknamn efter Vickerud där han bodde. Detta ställe kallades tidigare för ”Mörkret”, och man lär ha avlivat hästar på området, något som ansågs vara en ohelig syssla landet över (se t.ex Egardt 1962). Detta är bara toppen av det isberg av sägner som finns uppsamlat i området. Här finns det väsen jag aldrig stött på någon annanstans samt en hel del folklöre som rör faktiska personer som levt och verkat i trakten, med ättlingar som lever kvar där än idag. Mycket av det materialet har gjorts rättvisa genom att bli framskrivet på den dialekt det samlades in på, och bidrar med en särskild nyans, en känsla av att komma närmare den som berättat. Glaskogen fångade mitt intresse för fem år sedan när jag satte igång med släktforskning och började fundera på om det fanns fler spökhistorier från trakten än dem morfar berättade för mig, då han kom ifrån utkanten av Glaskogen. Till min glada förvåning hade då Ernvik samlat in en hel del under 1940-talet för Landsmålsarkivets räkning under tiden han arbetade som folkskollärare i Glaskogen. Det visade sig senare vara så att i alla fall en sagesman (berättare) är nära släkt till morfar och allt kändes plötsligt så nära, nu fanns det en konkret inblick i vad ens förfäder pratat med varandra om och berättat för varandra.

Jag har en hel del släkt som bott i liknande skogsmiljöer, men just Glaskogen har fångat mitt intresse särskilt mycket. Jag upplever det som en unik bygd med en spännande historia. Det föreföll sig därför naturligt för min del att helt enkelt gräva där jag står och undersöka detta immateriella kulturarv närmare. Det var däremot lite klurigt att hitta en infallsvinkel på området, då intresset hittills egentligen mest bestått av allmän nyfikenhet och ingen vetenskaplig undran. Jag insåg däremot att i denna allmänna nyfikenhet fanns en fundering kring hur en bygd minns och förvaltar sitt kulturarv, därför har studien kommit att handla om det kollektiva minnet och hur kulturarv kan värderas och förvaltas, samt då hur överlevnaden för det immateriella kulturarvet sett ut och gått till, lite av en utvärdering och återkoppling till de tidiga folkminnesforskarnas oro. Jag vill också undersöka hur dessa platsbundna sägnerna kan förstås ur folkloristisk teori, kanske är det så att Glaskogen sitter på fullt unika sägner både sett till deras innehåll men också hur de fungerar.

Jag tror det är svårt att säga rakt ut att det är si eller så med folktrons popularitet, men visst finns det ett intresse fortfarande. Trolltider gör en nyinspelad comeback som julkalender och slog tittarrekor i år samtidigt som Leif GW Persson nyligen uttryckte sig som väldigt säker

på att tomtar finns, och att han väntar på att få se dem ute i skogen (TV4, 2023). Detta följdes upp med att TV4s *Efter fem* letade rätt på en tittarundersökning från 2009 där hela 60% trodde på tomtar medan resterande 40% menade på att de tillhör sagorna, något som folkloristen Tora Wall blev inbjuden att kommentera och menar på att människor ändå upplever skogen som mer magisk än till exempel staden (ibid). Det finns fortfarande en nyfikenhet helt enkelt.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet är att analysera detta immateriella kulturarv i Glaskogen med hjälp av *Assmanns minnesteorier* och *folkloristisk narrativanalys*. Syftet är också att undersöka Glaskogens sägner och folkminnen ur ett kulturarvsperspektiv, hur förhållningssättet till dem ser ut idag och hur de överlever. Med avstamp i de äldre insamlingarna är tanken att kunna närma sig dagens Glaskogen och människor därifrån för att försöka besvara följande frågeställningar:

- Hur förhåller sig människor med anknytning till Glaskogen på dess sägner och folkminnen idag?
- Vilka faktorer påverkar sägnernas varande i Glaskogen?
- Hur kan sägnerna från Glaskogens förstås utifrån ett kulturarvsperspektiv?

1.4 Disposition

Det har nu getts en introduktion både till arbetet och en bakgrund till val av ämnet, samt vad arbetet ämnar åstadkomma. Fortsatt följer ett avsnitt om tidigare forskning samt en geografisk och historisk bakgrund för Glaskogen som kan vara bra att ha med sig. Tidigare forskning som kopplar an till teori har jag valt att lägga i teoridelen.. Som introduktion till resultatdelen verkar mitt observationstillfälle, sedan är själva resultatdelen uppdelad i två kapitel, *Minne* och *Berättande*, sedan följer en kortare del om kulturarv i Glaskogen och kulturarv i sig. Avslutningsvis, en sammanfattning samt ett litet avsnitt om eventuella framtida forskningsfält och idéer. Alla bilder som finns med i texten återfinns i figurlistan.

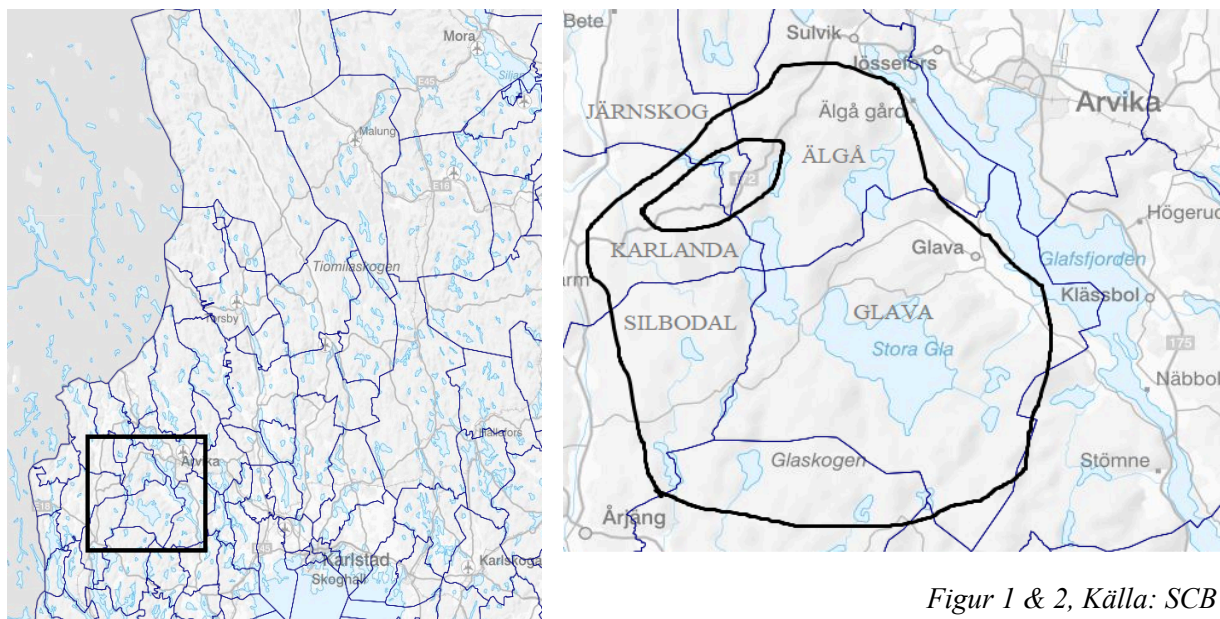
1.5 Historisk bakgrund och tidigare forskning

1.5.1. Geografisk och historisk bakgrund

Redan på 1200-talet beskrev historikern Snorre Sturlasson Årjängstrakten som full av troll och häxor, och att man gjorde bäst i att hålla sig undan. Årjängs kommun skriver detta på sin

webbplats men specificerar inte i vilket av Snorres verk denna beskrivning finns (Årjängs kommun 2023). På 1200-talet såg det annorlunda ut, det mesta var ödebygd och området hade under medeltiden flera fejder med norska sidan, något som historikern Erik Fernow skriver om i sin beskrivning av Värmland från 1700-talet (1977). Årjäng ligger i Silbodals socken som sträcker sig in i sydvästra Glaskogen ihop med lite av Sillerud. Norr om Silbodals ligger Karlanda, norr om Karlanda ligger Järnskog och öster om dessa tre ligger Älgå och Glava.

Figur 1 & 2, Källa: SCB

Glaskogen, inringat på kartan ovan, spänner över dessa fem-sex församlingar och har lite olika betydelse för människor i trakten idag. Efter århundraden av jordbruk är området återigen en glesbygd. Här finns idag ett naturreservat som är cirka 50 år gammalt, som inte är först med att använda namnet “Glaskogen”, eftersom till exempel Ernviks böcker utkom några år tidigare (1966 och 1968). De två sjöarna i mitten på den högra kartan är Stora Gla och Övre Gla, dessa har fått ge namn åt det skogiga, kuperade området runtom. Vid varje intervju har jag frågat informanterna om vad de tänker på för område när de tänker på Glaskogen. Detta har varierat lite grann, och de flesta tycker att det är en ganska ”ny” term, och att pratar man om Glaskogen är det ofta reservatet man syftar på. Det område jag ringat in på kartan här ovan är lite av en genomsnittlig utpekning informanterna kommit med, och det är större än vad reservatet är. I Ernviks böcker omtalas platser och personer från de fem socknar jag tidigare nämnt, och därför har jag låtit de områden som omnämns däri fungera som ett rättesnöre gällande vilket område vi pratar om. Dessutom har jag låtit inringningen ske lite längre norrut än vad man kanske annars gör, detta för att området ofta benämns som

Finnskogen. Finnskog har funnits i alla dessa församlingar i viss mån, men när man pratar om Finnskogen idag är det längs med länsväg 172 mellan Sulvik och Smolmark man pratar om, i den lilla inringningen. Denna finnskog hamnar tyvärr ofta i skymundan mot norra Värmlands finnskog. Inringningen är ett ungefär, och dessa gränser för vad som menas med Glaskogen kommer nog aldrig kunna fastställas helt.

Värmland är landskapet ifråga, och det har påverkats starkt av våra grannländer Norge och Finland. Gränsen mot Norge är en av Europas äldsta gränser, men innan dess har man flertalet gånger hamnat i fejder med varandra och skövlat både hit och dit. Dialekten längs gränsen är starkt färgad av norskan, och vissa ord i värmländskan överlag återfinns endast i norskan och inte alls i det svenska språket. Finlands påverkan kommer via den inflyttning österifrån som skedde på 1600-talet främst (Region Värmland, 2023), och gäller inte bara det område i norra Värmland man idag kallar Finnskoga, utan även längre söderut i Glaskogstrakten, samt nordost om Hagfors i nordöstra Värmland. Självklart slog sig finnar ner i kringliggande landskap också, och flera av dem kanske inte ens såg detta som ett landsbyte eftersom Finland var en del av det svenska riket vid denna tidpunkt. Den finska inflyttningen har påverkat bygderna i olika mån i dessa socknar, i norra Värmland fanns finska språket med ända in på 1900-talet på något håll, medan försvenskningen i Glaskogen med omnejd gick mycket snabbare i dessa trakter. Här försvann de finska efternamnen snabbare och gårdsnamnens försvenskade version blev det namnet man använde. Rester finns kvar på kartan i vissa fall, men inte alls lika tätt som i Finnskoga i norr. Med finnarna kom en del trolldom sägs det, och förutom att de bodde på höjderna och røjde där ingen tidigare levat så länge någon kunde minnas, så hade de med sig ett eget språk, kultur, seder och traditioner som gjorde att de förmodligen kunde upplevas som annorlunda. Flera av de omtalade människorna i uppteckningarna om Glaskogens folkminnen är finnättlingar, och vissa av de äldre såväl yngre sagesmännen menar på att detta var grunden till deras ”kunnande”.

Det ska nämnas att det inte uteslutande är finnättlingarna som besuttit krafter, något som tas upp senare i materialet. Nedan följer en kortare introduktion av några av de mest mytomspunna människorna i Glaskogen, dessa kan vara bra att känna till innan analysdelen och tas därför upp redan här, ihop med några platser. Beskrivningarna är sammanställda ur Ernviks böcker (1966, 1968).

Mattes/Mates i Glasnäs – Född 1762, avliden 1836. Han var en beryktad man med högt anseende både i och utanför Värmland, förmodligen på lite fler ställen också om man vågar tro källorna. I Ernviks böcker *Folkminnen från Glaskogen* får man 183 träffar på honom vid en sökning på namnet, han är överlägset den enskilda person det finns mest upptecknat om. Sägner om honom är många, och han var bland annat känd för sina helande krafter och sin trollbjörk som han botade sjukdomar med. Denna björk kunde däremot också göra folk sjuka om de tog i den, vilket har lett till att björken i sig blivit känd. Mattes diverse trollkonster rörde sig åt det mörkare hållet också, och han sägs ha haft en svartkonstbok. Han föddes i Strömshult i Silbodalen på andra sidan Övre Gla från Glasnäs sett, och var ättling till Storängsingen, någon det också finns en del uppteckningar om. Hur stor del av hans släkt bakåt som var finnar vågar jag inte gissa på, men finnättling var han. Mattes hade en dräng som kallades Gråen, som också var trollkunnig liksom hans äldste son Per. Det berättas också att Mattes saknade skugga för att han försvurit sig åt Satan. Lite spännande eftersom han också skall ha varit kyrkoråd och ordningsman i bygden.

Trompien - får man ”endast” 31 träffar på i folkminnessamlingarna men han är ändå känd i bygden än i dag. Han hette egentligen Anders Olsson Nor och var född 1767 i Karlanda församling och avled 1821. Han kom att ta upp ett torp på Gräsmyren i Älgå som senare kallades Trumpinnetorpet efter honom. Trompien/trumpinnen är ett smeknamn som kommer ifrån att han var ”stutt å kört te växten”. Han är mest känd för sin död och för hur han lyckades få sjörådet att ge honom så mycket fisk han ville, efter att ha gått med kyrkogårdsmull från Älgå kyrkogård och sedan strött ut mullen i en ring runt tjärnet. Detta ska ha gjort att sjörådet kom upp ur vattnet ”så skomme stog i pärlor om halsa på’na” och bad om en liten öppning, så att hon kunde ta sig därifrån. Han gick med på detta mot att hon gav honom en slags evig fiskelycka. Gällande hans död sägs det att han hade sålt sin själ till den onde, och visste att dödsdagen närmade sig, så han när han gick ut fanns alltid bibeln med. En dag glömde han denna, och skall ha blivit funnen utanför sitt hus med huvudet omvridet, och på denna plats ska ingenting sedan dess kunna växa.

Veckern – Redan citerad i inledningen, men förtjänar att nämnas igen. Anders Andersson Rammel var det egentliga namnet, och han levde mellan 1814 och 1898, född i Järnskog. Om honom berättas det hur han kunde läsa (föra) orm dit han ville, till exempel stänga in dem i ett

stenröse, eller hur han stoppat blödningar och botat kreatur som blivit modstulna efter att ha blivit utsatta av onda ögat eller kanske någon annan trollgubbes illvilliga formler.

Salin Johannesson – Bodde i Mörtlös mellan 1866 och 1954 och är unik på ett litet annat sätt, då han hade ”genomskådat vidskepelsen och okunnigheten hos skogsborna” skriver Ernvik (1968). Han visste att han inte kunde trolla men lät folk tro detta. En intressant infallsvinkel på det hela, något som återkommer längre fram.

Tita-Maja, Anna-Maja Nola Sjöen, Erik i Lysåssåtra, Bonda-Säl och Moffars-Per är andra som är värda att nämnas, i det stora hela finns det mycket insamlat om faktiska personer och inte bara naturväsen.

1.5.2. Ämnesfält – sägner, folkminnen och folklivsforskning

Forskningen av sägner och folkminnen i Sverige handlade i början främst om att samla in det material som folket ute i landet, allmogesamhället, kunde berätta (Hyltén-Cavillius 1864-1868). Som tidigare nämnt sågs moderniseringen och även rationaliseringen som ett hot mot sägner och folkminnen, och detta bidrog till att fullt fokus från folklivsforskarnas håll hamnade på att låta de äldre berätta om hur det varit förr i tiden, och vad de fått med sig från sina äldre. Många av dessa samlingar liknar förstås varandra, då flera av de väsen som det berättas om är så kallade vandrings sägner och återfinns över hela landet, vissa till och med utomlands. Även de unika trollgubbar som det berättas om från Glaskogen kan ha inslag av teman som återfinns på andra håll. Det kan röra sig om deras helande träd, olika förmågor eller svartkonstböcker. Arvidsson skriver att mycket av det som upptecknades under 1800- och 1900-talet förekom i så kallade skillingtryck långt mycket tidigare (1999, s. 173). Jag vill här passa på att citera Carl-Martin Bergstrand som var en flitig upptecknare för Västsvenska Folkminnesarkivet som senare slogs ihop med ISOF (Institutet för språk och folkminnen) och som ihop med kollegan Ragnar Nilsson släppte en serie böcker om folkminnen, sägner och dylikt från Värmlandsnäs, jag vill visa hans vädjan om förståelse för vandrings sägner:

För övrigt vill jag erinra om, att åtskilliga traditioner – det gäller även vissa sagor – spritts över hela Sverige genom sådana ”massmedia” som *Läsebok för småskolan* och *Läsebok för folkskolan*. I den förra återfinns man en mängd gåtor och i den senare en myckenhet ordstäv. Måne våra folkminnessamlare studenter när de upptecknar sådana ordspråk som ”Så gör barn i by som hemma är vant”, ”fråga och lära

sätter mången till ära”, ”I lugnaste vatten gå de största fiskarna” osv, vet om, att dessa återfinnas i t.ex 1878 års åttonde upplaga av *Läsebok för folkskolan* och alltså inte får anses som av en ålder hemmanhörande i sagesmannens hemsocken utan kanske inlärd i skolan, lika vare sig man vuxit upp i Lappland eller Skåne? (Bergstrand & Nilsson, 1962, förord)

Med den senare etnologins mer samtida fokus samt dess analyserande natur, öppnas möjligheter upp för att förstå de tidigare generationernas folkminnen på nya sätt. Detta tar han upp i samma förord, att analysarbete lämnas till framtida generationer. Han menar också att de långt ifrån kunnat samla in så mycket som de önskat:

Efter oss, som under färder och vandringar sökt upp gamla människor i stugor och på ålderdomshem ute i bygderna och tillvaratagit deras minnen, kommer yngre folklivsforskare som inte har tillnärmelsevis så stora möjligheter som vi äldre haft att samla genuint och ålderdomligt stoff. Men de är vetenskapligt bättre skolade. Deras arbete förlägges till skrivbordet. De kommer att skriva väl genomtänkta och genomdiskuterade avhandlingar, som ger lysande prov på deras lärdom och tankeförmåga. De har överblick och de kan analysera materialet bättre än vad vår generations vetenskapsmän kunnat, i varje fall än vad vi samlare varit i stånd till. De kommer att klart visa vilka stympare vi var, och främst vad vi ej förmått inse, och vad vi försummat. Vore gott om vi dock kunde få av dem det erkännandet, att vi gjorde vad vi kunde efter fattig förmåga. (ibid)

Lite av det arbete som jag nu gör med denna uppsats har ju i sig blivit ett kulturarv verkar det som, och den panik som upplevdes under första halvan av 1900-talet gällande insamlingen av folkminnen, har varit en inspiration för att åka ut och se hur det har gått sen dess. För vilka faktorer är det egentligen som spelat in i vad som överlever, och hur allt detta överlever dessutom? Arvid Erviks böcker *Folkminnen från Glaskogen* (1966-1968), ämnar inte analysera bygden eller forska något på befolkningen utan vill för det mesta berätta vidare vad de äldre i bygden hade att komma med på 1940-talet. Här ser jag ett fält att utforska nu när en tid har passerat sen deras arbeten utfördes, i att undersöka hur dessa sägner stått sig och kolla på hur överlevnadsfaktorer, ihågkommandet och nutida förhållningssätt av detta immateriella kulturarv ser ut, detta förklaras lite mer ingående under det teoretiska fältet senare.

Annan tidigare forskning jag kunnat dra inspiration från och haft nytta av för att bekanta mig med fältet har bland annat Fredrik Skott kommit med. Hans avhandling *Folkets minnen* (2008) går igenom folklivsforskarnas arbete mellan 1919 och 1964 grundligt. Han har dessutom skrivit en del i *Karlanda socken* (2011) om dess folkminnen. Jag återkommer till deras och Skotts arbete senare i arbetet. Jag har däremot inte djupdykt för mycket i de gamla

forskarnas originalarbeten, utan har försökt ta mig an lite av varje för att få en överskådlig blick av Dag Strömbäck (1945, 1989), Åke Campbell (1933), Richard Broberg (1973, 1988) och Carl von Sydow (1913, 1915, 1917, 1941, 1944) till exempel. Deras avtryck är påtagligt, och vi har mycket att tacka dem för. Tyvärr behöver det också nämnas att de ofta varit färgade av den rådande synen på olika människoraser förknippat med olika beteenden. Vissa av de gamla uppteckningarna och insamlingsarbetena är sedan en tid utdaterade då vi människor i de flesta fall förhoppningsvis vet bättre än att tillskriva och projicera egenskaper på andra etniska grupper. I alla fall på akademisk nivå. I modernare tid har Ebbe Schön, Bengt af Klintberg, Tommy Kuusela och Jack Werner skrivit om folklöre och vandringsägner på ett föredömligt vis. Sägnera har inte dött ut utan har oftast bytt skepnad och förekommer än.

1.6 Teoretiska utgångspunkter

1.6.1. Assmann och minnen

Eftersom mitt intresse för Glaskogens folkminnen finns till på grund av att någon berättat och någon annan har antecknat, blev själva minnesprocessen det jag ville undersöka närmare. I detta fält har Aleida Assmann skrivit om nutida såväl dåtida minnesprocesser, samt hur det kan se ut på olika platser i världen. Jag kommer fokusera på de fyra begrepp Assmann benämner som *individuellt*, *socialt*, *politiskt* och *kulturellt minne* (2010). De tre sistnämnda kan ses som kollektiva minnen och är av stor vikt i denna uppsats, dessa indelningar handlar om hur grupper minnen fungerar, även om de såklart på ett sätt utgörs av individers egna minnen också. Eftersom tanken är att undersöka hur sägnernas status är idag och hur det kommit att bli så, är dessa teorier inte bara av värde utan nästan nödvändiga för arbetets bästa.

Assmann menar att det sociala minnet utgörs av ”dåtid, erfaren och uttryckt av en viss social grupp”, det vill säga, en familj har ett visst socialt minne när barnen är små, som har bytt skepnad när barnen i sin tur är mor-/farföräldrar, eftersom detta minne byts ut i takt med livets lopp (Assmann, 2010, s. 41). Assmanns teori säger att det sociala minnet bygger på *intergenerationell* kommunikation kontra det politiska och kulturella minnet som istället överlever på *transgenerationell* förmedling (Fröhlig 2017, s. 41). *Inter* betyder mellan på latin, och *trans* betyder över, alltså det sociala minnet måste överleva generation till generation, dem emellan, medan det transgenerationella minnet enklare förs över mellan icke-kronologiska generationer. En grupp som går under det sociala minnet har direkt kontakt

med varandra, medan det politiska och kulturella minnet kan ske utan någon som helst koppling mellan varandra (ibid). Detta gör att inom en social gruppering som till exempel en bygd, eller en familj, överlever deras minnen på grund av att man pratar med varandra och att de kommunicerar vidare vad de fått med sig. De kulturella och politiska minnena siktar istället på varaktighet och hamnar därför av olika anledningar i arkiv, bibliotek, förmedlas i skolor och/eller på andra plan i samhället. Det handlar om sådant som inte aktivt behöver kommas ihåg av enskilda individer, oavsett om de är ensamma eller del av en social grupp. Att människor vet vem Gustav Vasa är beror ju inte på att deras familj berättat om honom utan att det finns en institution i form av skola med i spelet om *förmedlar* detta över generationer, medan mycket av den sociala grupp som var hans egen familj, deras sociala minne lär vi oss inte särskilt mycket om.

Assmann nämner också att även om något hamnar på en politiskt eller kulturell nivå betyder det inte automatiskt att det förmedlas och blir ihågkommet (Assmann 2010, s. 44), det krävs arbete för detta och på så sätt betyder inte ett odödliggörande i form av ett granddiöst sparande att det alltid kommer vara lika välkänt, det är relativt och beroende på hur det används och förvaltas såklart. Men i tidens vilda ström som sköljer bort nutiden till dåtiden har dessa sorters minnen ett starkare ankare för att kunna stå emot och därmed föras vidare. Aleida Assmann har på egen hand skrivit *Cultural Memory and Western Civilization* (2011) som också hjälper till att analysera den empiri som samlats in. Här diskuterar Assmann funktionellt minne kontra lagringsminne, vilka aspekter som kan påverka vad som blir ihågkommet, såsom berömmelse, stark affekt, monument, arkivering, etc. Hennes teorier är inspirerade av hur ihågkommande sett ut tidigare i historien, och tar upp tidigare teoretiker som Halbwach, Nora och Niethammer men också olika författare och filosofer som uttryckt sig relevant för ämnet, bland dessa återfinns Locke, Nietzsche, von Göthe, Wordsworth och Shakespeare. Hon använder sig av dessa för att dra exempel och förtydliga hur hennes teorier går ihop, och lyfter fram deras poänger.

1.6.2. *Folkloristisk narrativanalys*

Berättelser har på olika vis funnits med människan så länge vi kan minnas, de äldsta skriftliga och målade eller ristade berättelserna är tecken på att människor länge tyckt det varit viktigt att kunna förmedla information, budskap, historier och annat. Det är inte bara *vad* som berättas i Glaskogen som är intressant, utan också hur, varför, på vilket sätt och av vem som

är av intresse. För att analysera och försöka förstå Glaskogens sägner och folkminnen tar jag via etnologen Ulf Palmenfelt, hjälp av William Labovs "schema" som går ut på att dela in en berättelse och deras betydelse i sex delar. Med stöd i folkloristen Dundes, filosofen Todorov och litteraturvetaren Propps teorier om hur berättelser brukar gå till, så tydliggör Ulf Palmenfelt Labovs sex element på följande vis (Palmenfelt 2017, s. 214-215);

- abstract - början, signalerar att en berättelse startar
- orientation - beskrivning A, iscensättande av tid, rum, aktörer, orientering helt enkelt
- complicating action - komplikation, Todorov kallar detta "ojämvikt", Dundes kallar detta för "brist", alltså, någonting sker som skapar en negativ balans i berättelsen
- evaluation - kommentar, här kan det ske ett inflik från den som berättar
- resolution - beskrivning B, jämvikt återigen (förhoppningsvis)
- coda - slut, berättaren lämnar "scenen", lyssnare och berättare kan kommentera

Det finns såklart flera sätt att dela in historier och berättelser på, men denna fungerar som en ganska grundläggande analysteori för att kunna dissekera till exempel sägner. Vidare använder sig Palmenfelt av dessa uttryck för de andra inslag som kan dyka upp; rapportering, informering, evaluerande, berättande, och dramatisering. Dessutom finns det ju argumentering och analys. Det kan också förekomma motbilder och positioneringar för att uppnå en kontrast i berättelsen. Palmenfelt har också vidareutvecklat Katherine Youngs modell om storyrealm, taleworld och realm of conversation med en uppdelning av berättelser i tid, plats, aktivitet, evaluering och information (Palmenfelt, 2017, s. 216). Dessa fungerar som fack och/eller kategorier, där berättelsens olika beståndsdelar kan delas upp för att tydliggöras och analyseras.

Vidare har etnologen Alf Arvidsson sammanställt en teoribok i ämnet, *Folklorens former*, (1999) i denna bok går han igenom berättandet genom tiderna och vilka faktorer som utgör berättelser. Han har sammanställt tidigare forskning i allt från serbisk folkmusik till förkristna nordiska sägner samt rim och ramsor. Förutom den boken har han också skrivit *Etnologi* (2001) som kommer till nytta både för folklore- och minnesdelen. Jag kommer även att ta hjälp av *Narrativanalys* (2013) av Jimmy Vulovic där han analyserar hur berättande går till och vad det i sin tur kan innebära. Hans bok riktar in sig på romaner i första hand men även mindre berättelser tas upp. Strukturen kan ju vara likadan även om själva historien är tre gånger längre eller genren är en helt annan.

1.6.3 Kulturarv

Glaskogen är ett naturreservat sedan ca 50 år tillbaka, men har så pass mycket kulturarv i trakterna att det i mina ögon likaväl hade kunnat vara ett slags kulturresevat. För att undersöka Glaskogens kulturarv, vad, hur och varför något är ett kulturarv, tar jag hjälp av Johanna Björkholms avhandling *Immateriellt kulturarv som begrepp och process* (2011). I denna utvecklar hon egna tankar samtidigt som hon bygger vidare på det som Stefan Bohman kallar för *kulturarvsprocesser* (1997). För att något ska bli ett kulturarv sker något slags urval, där en kulturkomponent, materiell såväl som immateriell ses som särskilt värdefull. Detta är något som är ganska relativt såklart, och således finns det en del olika faktorer i hur något blir ett kulturarv som man vill bevara. Detta urval gör att kulturkomponenten genomgår en förvandling från ett eventuellt inte lika upphöjt och värderat objekt till att bli ett kulturarv, ett värdeladdat sådant. Denna urvalsprocess läggs fram av Bohman på följande vis:

1	2	3	4	5
Definiering	Kodning	Kontextbyte	Objektivering	Definiering
Övertagande	Symbolisering	Isolering	Institualisering	Övertagande

En av de faktorer som spelar in både hos minnen och kulturarv är emotion och värdeladdning, för detta ämne finns en antologi vid namn *Heritage, Affect and Emotion* (Tolia-Kelly, Waterton, Watson, 2017) som varit nyttig för detta arbete eftersom den hänvisar mycket till tidigare forskning inom ämnet och fungerar brett och täckande. I denna tas det upp hur exempelvis en slottsruin kan upplevas olika beroende på vilka faktorer som spelar störst roll för besökaren och dess upplevelse av ruinen. Detta använder jag som exempel på hur levandegörandet av kulturarv i Glaskogen kan se ut.

1.6.4 Kulturellt och symboliskt kapital

Pierre Bourdieus beskrivning av kulturellt samt symboliskt kapital är av värde för denna uppsats och kan vara bra att ha med sig. Kulturellt kapital kan formas av allmänbildning, kunskap om konst, kulturella prestationer, eventuellt ägande av faktiska konstverk och kan därför vara både immateriellt och materiellt (Pettersson, Wolanik Boström & Öhlander, 2017, s. 138). För detta arbete behövde jag prata med människor som har kulturellt värdefull kunskap inom Glaskogen, alltså de som bär på historia, kultur, kunskap och minnen därifrån, även släktskap generationer bakåt ses här som en kapitalfaktor eftersom deras förfäder påverkat hur deras liv blivit till en viss del. Bourdieu skrev dessutom om fält och habitus, där

habitus kan ses som ett system för kunskaper, praktiker och vanor som påverkar hur en person verkar inom ett ämne/fält. Donald Broady som vidareutvecklat en del av Bourdieus teorier beskriver detta som ”förkroppsligat kapital”.

Symboliskt kapital är en styrka och maktfaktor som tillskrivs något som till exempel Mattes trollbjörk, ett föremål som för en vandrande turist i Glaskogen ser ut som (i nuläget) vilken trädstubbe som helst, men som för lokalbefolkningen har en helt annan innebörd. Björken har fått sitt symboliska kapital för att det var Mattes björk som både gav och inger respekt hos de som känner till den, alltså den både är och har varit verksam i ”ett sammanhang där den tillkännes värde” som Broady (1990) vidareutvecklar det som. I dagsläget har platsen fått en pinne med beskrivande plakett placerat vid sidan av stubben av Skogsstyrelsen just för att det är ett så pass starkt kulturarv och lokalt viktig plats. Att ha släktskap bakåt flera generationer i Glaskogen kan även det ses som ett slags symboliskt kapital eftersom visar på en slags legitim ”glaskogsighet”.

1.7 Metod och material

1.7.1 *Metodval – Intervju och observation*

Eftersom arbetet behöver använda sig av upplevelser, berättelser, minnen och åsikter från människor med stark anknytning till Glaskogen, har intervjuer med personer som faller under den kategorin varit en nödvändig metod för att komma åt just det materialet. Intervju som kvalitativ forskningsmetod ämnar komma åt ett djup som kvantitativ forskning inte gör via till exempel enkäter. Med intervjun som metod uppstår en annan situation att röra sig i ämnet under samtals gång, varpå den intervjuade hjälper forskaren att, som Monica Dalen så fint formulerat det, ”nä insikt om fenomen som rör personer och situationer i dessa personers sociala verklighet” (Dalen, 2007, s. 11). Intervjuerna har skett både enskilt och i grupper om två till tre personer, och totalt har tolv personer intervjuats, varav nio av dessa varit med i tre olika gruppintervjuer. Sammanlagt blev det strax över 15 timmar av intervjuande. Jag ser gruppintervjuerna som ett gott komplement till de enskilda intervjuerna, då dessa personer känner varandra och bygden samt gemensamma bekanta mycket bättre än vad jag gör, och kan därför påminna varandra om intressant information eller ställa följdfrågor till varandra under intervjuens gång, en möjlighet till spekulation och utbrodering som jag själv kanske inte hade lyckats komma åt. En gruppintervju har som alla andra metoder såklart både för- och nackdelar, och det finns en risk att samtalen springer iväg eller blir distraherat av andra ämnen

(Fägerborg, 2011, s. 91). Det kan också bli så att någon i hade känt sig mer manad att svara om vi bara hade suttit två och två, samtidigt som det ju kan vara tvärtom också, att med medhåll från gruppen är det lättare att våga svara på någonting eftersom det inte är en 1-1 situation med en främling. Här uppstår ett ansvar hos den intervjuande att skapa en trygg miljö för ett givande samtal och känna av jargongen med informanterna under intervjun.

I intervjuer, oavsett mängd informanter, förekommer ibland en tystnad, när en fråga ställs som kräver fundering eller kanske ett extra noggrant svarsupplägg, denna tystnad ska man som forskare inte vara rädd för då den kan få informanterna att komma på något de annars kanske inte hade hunnit tänka på (Dalen, 2007, s. 39). Tiden för den extra reflektionen kan hjälpa till att komma med spännande information helt enkelt, och här finns väl då en större nackdel i gruppintervjuer eftersom det finns fler som har möjlighet att prata. Egentligen kan den eller de andra ta denna tid till egen reflektion, men det kan vara enklare sagt än gjort.

Det har också gjorts en observation, då Älgå församling bjöd in till en föreläsningkväll med olika sägner, både lokala och nationella. Denna kväll kunde inte haft bättre timing och lämpade sig ypperligt för att få en lite bredare överblick på hur detta kulturarv upplevs och pratas om i trakten. Kvällen gjorde också att jag kände mig närmare fältet eftersom jag kommer utifrån, och gav mig möjligheter att komma i kontakt med lokalbefolkningen. Pripp och Öhlander (2011, s. 114) beskriver hur ”fältet överraskar”, något som jag fick erfara både under den kvällen men också i intervjusammanhangen på plats hos informanterna. Tidigare har jag närmat mig Glaskogen mestadels via internet, men också genom att få kontakt med personer som till exempel är aktiva inom hembygdsföreningar. Hade jag inte åkt upp till Värmland för sägenkvällen hade viktiga delar i arbetet fallit bort, för redan under den kvällen berättade lokalbor saker för mig som jag inte kunnat hitta med internets hjälp. De man pratar med sitter på lite olika information, och ibland är det så självklart för dem som befinner sig i fältet att de kanske inte tänker på att nämna det (ibid). Därför är det bra att besöka miljön som ska undersökas, eftersom att faktiskt vara på plats i ett fysiskt möte med människor har kunnat ge utrymme för fler saker att komma fram än vad som kanske sker vid andra kommunikationsmetoder. Fältet har överraskat. Jag vill jämföra det med att faktiskt befinna sig i själva materialet. Det ska nämnas att eftersom både Ernviks böcker och det arbete jag gör behöver göra avgränsningar och urval, kommer vårt material aldrig *fullt ut* kunna ersätta eller

representera folket i fältet och den information de sitter på, eller hur deras upplevelser går till, men en observation hjälper till att få en bild av sådant som inte tar “vägen via ordet” (Pripp & Öhlander, 2017, s.115)

1.7.2. *Urval informanter och problematisering av insamlad material*

De kriterier jag gick efter vid urvalet av informanter baserades på att de först och främst skulle komma från området ifråga, med omnejd, alltså Glaskogen. Detta område har redan visats på kartan i delen för tidigare forskning. Några av informanterna bor inte i själva Glaskogsområdet idag utan bor kanske någon annanstans i Värmland. Detta ser jag inte som ett hinder eftersom deras trovärdighet och nytta som informant kommer av deras *lokalt kulturella kapital*, självupplevda erfarenhet och Glaskogskunskap. Det är något som deras nuvarande ort inte påverkar särskilt mycket då de kanske nyss flyttat dit eller så är det så att de fortfarande spenderar mycket tid i trakten. Urvalet har således fått vara platsbundet först och främst. Glaskogen spänner över socknarna Glava, Älgå, Järnskog, Karlanda och Silbodal, och jag har lyckats få tag i informanter från alla fem. Informanterna har såklart kännedom om socknarna runt om sin egen, och har vistats en del i dem också. Ålder spelar en indirekt roll här eftersom med högre ålder ökar chansen för större mängd kunskap och erfarenhet. Däremot har yngre i form av barn och barnbarn till informanter funnits med vid vissa intervjutillfällen och bevisat att man som ~20-åring kan vara minst lika intresserad som de äldre är och ha något att komma med. Ålder har ändå varit en liten vägvisare eftersom jag inte varit ute efter att prata med tonåringar om vad de upplever att 250 år gamla trollkarlar har för plats i deras vardag, utan har sökt mig till personer som är 50 och äldre, och därför är alla förutom tre av mina informanter är pensionärer. Denna avgränsning handlar mest om att nå de med längre erfarenhet av bygden.

Många av informanterna är ättlingar efter den beryktade Mattes i Glasnäs. Det är dock inte självklart att ett intresse för Mattes & co finns bara för att man är släkt med honom, Mattes fick många barn, som i sin tur fick många barn och så vidare. Nu när det har gått ca 200 år sedan hans död och 7–8 generationer har passerat, är det inte självklart att alla dessa vet om vem han var. Det är däremot ett slags symboliskt kapital, och bidrar med en annan närhet till dåtiden. Det finns säkert fler personer där ute som jag inte lyckats komma i kontakt med, som inte är släkt med Mattes men som ändå hade haft mycket att tillföra uppsatsen.

1.7.3 Informanter

Eva och Thore, 65 år – Har ursprung från Silbodal och Karlanda socknar men är stadsbor sedan en längre tid tillbaka. Spenderar en hel del tid i Karlanda och har god lokalkännedom.

Siwert, ca 65 år – Har ursprung från Glava socken där han tillbringar en del tid i stugan, men är stadsbo även han. Nyfiken på både väsen, historia, släktforskning och lite allt möjligt av det gamla.

Karl-Anders och Anki, ca 50 år – Tillhör Älgå församling som egentligen ihop med Glava får ses som den starkast representerade socknen i Ernviks böcker. Karl-Anders är ättling till Mattes. Bor i närheten av Glaskogen och har en sommarstuga där dessutom. Stort intresse för historia och folkminnen.

Solveig och Emma – ca 65 och 25 år. Den enda intervjun som utfördes i Järnskogs socken! Dessa är mormor och barnbarn och är båda nyfikna på dåtiden och vad som hänt i bygden. Även dessa är ättlingar till Mattes.

Lena, Lisbet och Karl-Gustaf, ”K-G”, ca 70-90 i ålder – Aktiva inom Älgå hembygdsförening och församling på olika vis. Dessa har också varit med och släppt böcker med lokalhistoria och får ses som experter på området, både geografiskt och historiskt. K-G arbetade dessutom med Ernvik som ung och har direkt erfarenhet av både honom och flera av de sagesmän och berättare som togs med i Ernviks böcker.

Benny, ca 65 år – Har ursprung från Älgå och bor i närheten idag. Stort intresse för sägner och folkminnen och god kunskap inom allt vad Glaskogen heter. Även han är ättling till Mattes.

Gunilla, ca 65 år – Har ursprung från Glava men bor utanför kommunen idag. Även hon ättling till Mattes, som hon gjorde ett skolarbete om honom på gymnasiet. Har fått en ny nyfikenhet för Glaskogens historia senaste åren.

Eftersom det material som samlats in består av upplevelser, minnen, åsikter och perspektiv på Glaskogen är dess relevans för ämnet högt, men materialets roll och ursprung mår bra av en diskussion. Alltid när empirin skall utgöras av intervjumaterial som i detta fall, och dessutom berör ett ämne som rör sig i ett övernaturligt gränsland, är det bra att vara på sin vakt för vad som dyker upp. Detta kommer diskuteras mer under själva analysdelen, då informanterna själva också har åsikter kring vad som är rätt och riktigt, hur mycket sanning det ligger i

historierna, om det spelar någon roll och att med åren har vissa av historierna ändrat skepnad. Assmann (2010). nämner att ska man prata med neurologer om minnet och hur människor upplever saker, kommer man gå i motvind då individers minnen är mycket opålitliga (2010, s. 40). Enligt henne har de bestämt sig för att människans minne är totalt opålitligt och därför inte är av mycket nytta i till exempel folkminnesforskning. Hon menar att minnena visst spelar roll och gör oss till människor. Sedan är det självklart så att dessa informanter inte är definitiva representanter för Glaskogen där allt de säger blir till lag, utan det de bidrar med skall ses som perspektiv på Glaskogen och hur förhållningssätten idag kan se ut, något som såklart varierar.

Detta är inte en uppsats som går ut på att bevisa någon slags andevärld eller övernaturliga väsen i Glaskogen, utan är ute efter att undersöka folks förhållningssätt till sådant och andra folkminnen. Att Glaskogen kan upplevas/eller upplevdes som en mystisk plats är däremot upp till var och en. En del av sägnernas dragningskraft är ju att de rör sig i något gränsland mellan sant och falskt, och för vissa spelar det ingen roll hur det egentligen är eftersom de tyckte om historien i sig av en eller annan anledning. Att människor påstår sig ha upplevt övernaturliga ting i Glaskogen är inget gammalt fenomen utan sker även där idag som på andra ställen runt om i världen. Avslutningsvis skall det nämnas att sanningshalten i olika företeelser spelar olika roll för folk även i nutid, vilket Jack Werners *Ja skiter i att det är fejk, det är förjävligt ändå – om myter på nätet, fejkade berättelser och vikten av källkritik* (2018) tydligt visar.

1.8 Etiska hänsynstaganden och reflexivitet

Intervju som metod bidrar till att en del etiska överväganden behöver ske, även om ämnet i sig inte är särskilt känsligt. För att se till informanternas bästa har jag använt mig av Vetenskapsrådets krav gällande hantering av informanterna och det material de bidragit med. Dessa krav, informations-, samtyckes-, konfidentialitet- samt nyttjandekravet ger informanten en del rättigheter de behöver känna till innan intervjuerna sattes igång. Informanterna har fått veta att deras deltagande är frivilligt och kan återtas utan negativ påverkan på uppsatsen, att de har rätt att få vara anonyma, att deras intervju endast kommer användas för detta arbete och om de gett sitt samtycke till inspelat samtal, kommer dessa tas bort vid senare tillfälle (Vetenskapsrådet, 2017). Deras material förvaras på ett sådant vis att ingen obehörig kommer åt dem under arbetets gång. Gällande anonymisering av informanter har jag varit lite kluven till om detta varit nödvändigt, och vände mig därför till informanterna själva för att fråga hur de ville presenteras. Några av dem ville absolut stå med sitt riktiga namn och är dessutom

halvoffentliga då de släppt böcker om området, är kända som särskilt kunniga, och därför har bara vissa av dem fått ett pseudonym, inga efternamn förekommer. Om de pratar om nu eller nyss levande, icke-historiska personer i ett citat har dessa personer anonymiserats eftersom de stått utanför min räckvidd. Ingen person som omnämns i min observation kan heller identifieras, då jag själv inte vet vad för människor som var på plats vid observationstillfället och de omnämns bara som ”en man” till exempel.

Min egen roll i detta ämne är påverkad av mitt tidigare intresse i ämnet. Detta för det bättre i det stora hela vill jag påstå, men likaväl något som behöver problematiseras och ventileras eftersom jag antingen intar eller tilldelas en forskarroll (Pripp, s. 76), kanske båda samtidigt också egentligen. En av mina informanter berättade under vår intervju om hur Ernvik sågs ner på av flera personer i bygden för att han kom ifrån en annan del av Värmland. På den tiden var det inte lika lätt att ta sig överallt och när det dök upp en skolad människa utifrån som ville samla in deras gamla historier och annat välkomnades det inte överallt. Jag har turen att vara från Värmland och dessutom ha släkt från Glaskogen, om än så ganska lite, och har befunnit mig i området då och då. Med denna erfarenhet och min dialekt (som faktiskt fungerar som ett slags symboliskt kapital i denna situation) har jag blivit varmt välkomnad av mina informanter, och vi har haft mycket - inte bara givande samtal - utan även trevliga sådana. I början av våra möten har vi småpratats och kommit in på kringliggande ämnen, jag har förklarat min utbildning och vad jag är nyfiken på. Det har därför inte varit en större utmaning att avdramatisera den maktasymmetri som kan uppstå i intervjusituationer där de intervjuade egentligen faktiskt förväntas bidra med nyttigt material (Fägerborg, 2011, s. 103)

Att vara nära fältet redan innan ett sådant här arbete kan också ha sina nackdelar, det finns risk för partiskhet och vinkling, det finns också risk för att man nu tar vissa saker för givet som till en början krävde mycket förklaring (Pripp, 2011, s. 70). Jag är däremot inte uppvuxen med alla dessa sägner och därför sitter det fortfarande ganska färskt i mig, det är mycket jag inte vet och behöver fråga om, samtidigt som jag har kommit utifrån och upptäckt dessa i vuxen ålder och kommer med andra infallsvinklar och efterforskning vissa av lokalborna inte sitter på. Att lämna detta fält sker endast tillfälligt för min del, då flera av informanterna fortsatt vill hålla kontakt och gärna ta del av det slutgiltiga arbetet. Samtalen med informanterna sätter jag högt värde på då de möjliggjort detta arbete, och det material som kommit ur våra samtal hoppas jag kunna vårda på ett gott vis i denna uppsats.

2. RESULTAT OCH ANALYS

Torsdagen innan uppsatskursen skulle sätta igång, bjöds det in till en föreläsningkväll i Älgå församlingshem. ”Detta talte di gamle om” var kvällens rubrik, och kvällen skulle bjuda på såväl lokala historier som de överskridande nationella sägnerna från förr. Ansvarig för kvällen var Kenth Sanfridsson som är präst i församlingen, en gammal god vän som liksom jag hamnat in på folkminnesgrävande via efter en stunds släktforskning i trakten. Denna sägenkväll hölls som sagt i församlingshemmet i Älgå, och de arbetande i församlingen var beredda på att ca 30 personer skulle dyka upp som mest, istället dök det upp cirka 80 personer, och hela parkeringen var full. När Kenth sätter igång med föreläsningen dröjer det inte länge innan det tisslas och tasslas bland folket när olika väsen och lokala trollgubbar dyker upp på projektorn. Vissa saker får mer reaktioner än andra, men de närvarande verkar i allmänhet ha mycket god kunskap om de lokala sägnerna och historier runt omkring i bygden. Stämningen var god och nyfiken, jag såg tillfälle att kanske få nypa tag i lite lokala människor för att kunna få en chans att prata om Glaskogen och dess sägner och folkminnen, både för kvällens skull men även för eventuell materialinsamling. I pausen bjuds det på fika och när jag slingrar mig genom de mindre grupperingarna överhör jag flera personer som pratar om de gamla trollgubbarna som att det är en självklarhet att man känner till dem. En av männen jag hamnar bredvid, återberättar detaljer om Trompien på ett oklanderligt vis om man jämför med vad som finns nedtecknat om honom. Det var fascinerande att beskåda eftersom personer i min ålder och närmaste omgivning (Göteborg) inte sitter på samma kunskap, och äntligen var jag på ett ställe där alla verkade känna till dessa gamla platser, sägner och trollgubbar. Vid detta tillfälle passar jag också på att närma mig några stycken som verkade kunniga i Glaskogens historia, några av dessa kom jag senare att intervjua, och vi kom redan här in på flera intressanta saker jag aldrig hade hört talas om tidigare trots fem år av ständig nyfikenhet. Det är nu dags att kika på hur några av Glaskogens människor minns och hur förhållningssättet till detta kulturarv ser ut.

2.1. Minne

2.1.1 *Sociala och kulturella minnen – hur något blir ihågkommet*

För att undersöka hur människor upplever Glaskogen och dess sägner, folkminnen med mera idag, var det nödvändigt att komma i kontakt med personer därifrån, med omnejd. Jag ville komma åt förstahandsupplevelser av Glaskogen hos människor som känner sig rotade med

området för att kunna undersöka hur förhållningssättet till detta kulturarv ser ut, hur man minns och hur det går till. I detta första avsnitt tar vi oss en titt på hur saker blir ihågkomna och vad som kan påverka detta. En av intervjuerna gjordes med Karl-Anders och hans fru Anki. I vårt samtal fick jag mycket berättat för mig, rent ur minnet då han inte läst Ernviks böcker. Lite av det han berättade men inte allt, finns däremot med i Ernviks böcker och jag vill jämföra dessa två material för att visa på hur en sådan sägens överlevnad kan se ut idag.

Men det här med Trompien då, har du också läst detta, att hans son drunknade vid kyrkan när de åkte från Arvikamårten (marknaden)? Jag fått berättat för mig, alla var ju religiösa naturligtvis, men han var då en mycket, mycket troende man, och, de hade bara en son och så åkte de då båt från Älgå kyrka till Arvikamårten. Och den båten sjönk på hemvägen, och då ska han då ha tyckt, att om han nu va så oerhört troende, lämnade sitt liv till Gud och Gud tog hans ende son ifrån honom då kunde han lika gärna tillbe djävulen, och då skulle han då fått sina väldiga krafter och sålt sin själ till djävulen. (Karl-Anders)

Samma berättelse kommer upp i samtalet med Benny som kommer ifrån samma skog där Trompien höll till. Vi pratar mycket om honom, men när det kommer till detta så återger han dessutom lite av en vers som Trompien skall ha upptecknat då han hade en sådan ådra:

Det var på Arvikamårten på den tiden, och det låg inte inom samma tidsram som de gör nu då, men när de for över Glafs fjorden så vare en sniken man som tog i (för många i) båten, 13 stycken, så blåste det så att, ja. Så var det en vers Trompien hade skrivit att *13 tog i följe men tvenne kom i land. Men de flesta gick på djupet och fann Guds hand* eller något liknande. Detta skulle vart uppskrivet på näver, men njaae, naah, jag tror inte detta, jag tror det är en historia av det, men detta med drunkningen är det rätt med, för de va två från Gräsmyra och så var det tre eller fyra syskon, nej det var tre syskon ifrån Myrhöjden som gick åt i samme olycka och de var mellan tretton och sjutton år. Och de drunknade uti Glafs fjorden och jag tror det var 18(00) och, vad kunde det ha varit, 17? Därikring. Och den ene var i alla fall son till Trompien. (Benny)

Jämför man detta med vad som upptecknades för 80 år (nästa sida) sedan har det stått sig hyfsat bra. Detta kan det finnas flera anledningar till, deras egna intresse bland annat kan ju såklart vara en bidragande faktor men i det stora hela är det ju faktiskt så, att på andra ställen kanske en 200 år gammal drunkningsolycka inte alltid är lika väl ihågkommen eller mytomspunnen. Denna händelses nedteckning och dokumentation får ses som knapp efter vad vi kan finna idag, kanske finns det mer att undersöka i sockenstämman. För att förstå detta får Assmanns minneskategoriseringar vara till hjälp. Som socialt minne, har detta inte kunnat

Visa om en drunksolycka

Den 14 september 1817 inträffade på Glavsfjorden utanför Koppisäng i Arvika socken en drunksolycka, som krävde elva människoliv. Förutom båtens ägare var det tolv ungdomar från trakterna kring Övre Gla, som efter att ha bevistat marknaden i Arvika ville bli rodda över fjorden till Fröbol i Älgå. När de steg i båten vid Koppisäng, yttrade båtägaren skämtsamt:

»Ju flera man på båten går,
ju flera skillingar jag får,
och båten rinner ej en tår».

Efter olyckshändelsen talades det mycket i bygderna om att antalet passagerare i båten var 13. Färden artade sig bra, vädret var det bästa, men när båten hunnit cirka tjugofem meter från Fröbolsstranden mittför Älgå kyrka, kantrade båten, alla föll i vattnet och 11 drunknade, medan två blev räddade.

Om denna sorgliga händelse diktade den som trollkarl kände Trompien, Anders Olsson i Trumpintorpet eller Gräsmynen i Älgå, tre visor, vilka han hade skrivit ned på björknäver. Han var en av de få i trakten, som kunde skriva och hans poetiska läggning var också känd. Av visorna ha endast brottstycken bevarats till våra dagar, men en sagesman i Västra Skyberg erinrade sig följande:

»Tretton var i följe
och tvänne kom med liv i land.
De elva blev på djupet
helt nära hemmets strand.
En ung och späder flicka,

som vid en flake hang,
hon tänkte ej på landet (stranden),
men si, det var Guds hand».

En strof ur en av de andra visorna lydde så:

»Tänk, vilken syskonring det var,
när elva låg i djupet kvar.
Vad tänkte mor och far?»

En strof ur den tredje visan hade detta innehåll:

»Du som tog dig före
att frakta dessa över sjön,
när du sen kom tillbaka
har du bort slita spö.
Du sade ju med friskt mod:
Ju flera man på båten går,
ju flera skillingar jag får,
och båten rinner ej en tår».

A. O., Älgå, f. 1878. Uppt. 1944.

överleva inom Trompiens familj, eftersom detta var hans enda son. All överlevnad som skett inom det sociala har därför skett hos andra i bygden, och har i sådana fall lyckats sätta så starka avtryck hos folk att kommande generationer valt att berätta om detta. Denna dokumentation vi ser ovan, upptecknades som sagt på 1940-talet och utkom i bokform först på 1960-talet. Denna historia får ses som både ett socialt och kulturellt minne, eftersom den överlevde 130 år på egen hand innan en rejäl dokumentation som denna gjordes.

Figur 3 & 4

En annan jämförelse är historien om Karl-Anders förfader Per, Mattes förstfödde son. Här finns det en direkt koppling såklart, det är självfallet att en besitter mer kunskap och historier om släktingar än främlingar i bygden. I denna berättelse förekommer ett väsen glaskogsborna kallar för småjävlar, något litet slags otyg. De liknar tuss som det också

pratas om, eller töss som man säger på dialekt. Tussane, tössera eller tössegöbbera kunde vara små svarta eller grå varelser som ställde till problem. I Ernviks böcker finns de både ute i skogen och hemma hos folk. Min morfar från Karlanda pratade alltid om töss så fort han inte hittade ett föremål till exempel. I Norge kallas vättar för tuss, vilket kan vara en förklaring till att de driver med otyg och är grå ibland. Vädden tycker jag själv är ett ganska oklart väsen, ibland ser den ut som en tomte, men har också översatts från ”goblin” i filmatiseringen av *The Hobbit* (2012) som ursprungligen skrevs av J.R.R Tolkien. Där är dessa vättar ganska groteska varelser som snarare liknar mer på troll än någon slags tomtebesläktad varelse. För en utomstående får jag nog säga att tuss och småjävlar kan ses som små skuggvarelser, något man ser i ögonvrån och som kanske har en lite diffus figur. Nedan följer berättelsen:

Småjävlarna va ju där när de skulle hjälpa Per, då hade han (Mattes) ju gått hemma på backen där i Glasnäs o trampat och så hade han sagt till ”Gråen” som han hette, drängen hans; *Spänn fast hästen, dä står inte rätt te i Strand* – de ju en bra bit, hur åkte de egentligen? För han skulle ju över, och så på andra sidan Älgsjön, och så ner där, jag vet inte hur han åkte riktigt. Gråen hade ju tänkt att han inte skulle med, han förstod att det var nåt som inte var bra, men han hade aldrig åkt häst och släde, eller vagn så fort över skogen så han vågade aldrig. Sen när han kommer då till Strand så satt Per fast i smidesstädet, och då hade Mattes läst förn och då tjöt det i skörsten när småjävlarna ”reste dänna” då om en säger, och då lossnade Per då, och så hade Mattes sagt det till honom att; *Du har allt gått för tidigt ifrå mästern du*, enligt Gråen då. För då gjorde han egen utrustning för svartkonst. (Karl-Anders)

Både Per och Gråen var svartkonstutövare de också, varpå Karl-Anders tillägger, ”Det var rena Hogwarts där uppe på skogen!”. Återigen skall nämnas att Karl-Anders berättar detta utan att ha läst Ernviks böcker, i det här fallet rör det sig enbart om ett socialt minne även om han kanske stött på andra som också känner till samma historia, och fått den till sig via kulturell minnesöverföring, dvs, Ernviks uppteckning till exempel. Här finns ingen direkt

Per i Strand, Älgå, var son till Mates. Han hade länge samlat *angerödder, nödrev* (se s. I 92) och hästkosöm för att smida sig en sådan trollkniv, som fadern ägde. En dylik kniv skulle smidas under tre på varandra följande torsdagsnätter och man skulle stå helt naken under arbetet i smedjan. Per visste, hur han skulle frambesvärja *tuss'ane* och själve Skam för att få den rätta hjälpen, men det blev för många *tå di svarte* omkring honom och han var i dödsfara.

Mates gick därhemma i det nära en mil avlägsna Glasnäs och kände sig orolig. Till slut ropade han på drängen, som kallades Gråen (se s. II 44), att han skulle spänna för släden.

— »Spänn för kappslä'en! Kör fram te döra, för vi ska färe te Per i Strann! Dä står allri rätt te mä sön min!»

Drängen hade redan lagt sig, men nu blev det brått. Det blev också en åktur utan motstycke, ibland gick släden på marken, ibland i luften. Gråen var rädd och ville hoppa av, och i ett motlut lyckades han slänga sig ur släden. Men Mates fortsatte i samma vilda fart. Framkommen sprang han direkt till smedjan och ryckte upp dörren. Hans onda aningar besannades. Skam själv fasthöll redan Per och i smedjan vimlade det av svarta tussar, som ropade på arbete.

Mates hade tagit med sig silverskav, som han slängde i smedjan och så ryckte han ned ett gammalt fisknät från väggen och befallde svartingarna att lösa upp samtliga knutar. Sedan tog han fatt på knivsmidet och smidde med fart kniven färdig.

Den onde tvingade han ut genom ett litet hål i smedjans blybandsfönster, och det pep och vren och osade svavel, då denne måste ut. Men Mates måste taga till en mycket kraftig läsning den gången.

Sonen Per fick sig en ordentlig uppsträckning, som slutade med orden:

— »Du ha allt tuke däg te mä för store könster, du Per. Du ha gått för tili ifrå mästern».

Figur 5

tragik inblandad och även om Mattes har ett finger med i spelet är det egentligen Per det handlar om. Historien har inslag som tre torsdagsnätter i följd och att kalla djävulen för något annat än just djävulen, vilket var vanligt förr, men huvudsakligen handlar det om Per och Mattes och är därför en platsbunden sägen. Det vore en besvikelse att grotta ner mig i till exempel Växjös folkminnen för att upptäcka en likadan sägen. Platsbundenheten är viktig för sägnernas varande, och tussarna eller tössen, får jag påstå verkar ha starkare fäste ju närmre Norge man kommer. Desto närmare Arvika mina informanter bott, desto svagare har kännedomen varit. På samma sätt har

Mattes rykte inte lika starka rötter ju närmre Norge man kommer. Detta är inte lika med att så är fallet såklart, det rör sig om för lite folk för att definitivt kunna säga, men av min tid i fält är det en observation jag fortfarande vill nämna. I och med att det sociala minnet är beroende av att generationer för vidare det de själva fått med sig, är det inte särskilt förvånande om det skulle kunna gå att fastställa denna observation. Varje generation för med sig det de tyckt varit viktigt, och de lokala företeelserna tar större plats än de utifrån. Vid frågan till mina informanter om de är intresserade av folktro på andra ställen i länet eller landet, svarade i princip alla att det är främst det lokala som lockar, men att till exempel "Korset i Röjden" i Norra Värmland samt det närliggande Velgunaho (torpruin där det sägs ha spökat kraftigt) har visat sig vara så pass spännande att de nog skulle kunna tänka sig att besöka dessa platser.

När jag frågat informanterna själva vad de tror om varför och hur det kommer sig att man minns dessa personer så starkt som man gör, kommer många in på att det faktiskt är riktiga personer det handlar om. Vissa väsen och naturfenomen har man inte lika bra koll på, men som jag lade märke till under observationen fanns det en stark kunskap och dessutom tankar om dessa olika trollgubbar och original från förr. Jag vill mena att mycket av Glaskogens sägner och folkminnen, även kommit att bli allmänbildning och självklar lokalhistoria. Det hör liksom till. Och när något går från sägner till allmänbildning så hanteras det såklart annorlunda. Mattes har flera ättlingar som vet om att de är släkt med honom, och hur många generationer tillbaka dessutom, hans smedja står på Sågudden i Arvika (ett friluftsmuseum), platsen för hans trollbjörk finns utmärkt både av Skogsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet exempelvis. Detta är sådant som gör honom lättare att komma ihåg och något som förankrar honom i den där tidens ström som vill skölja bort nutid till dåtid.

2.1.2 *Vad man minns och varför - fama och emotion*

För att kolla på exempel på vad som satt sig hos människor ända in i våra dagar, kan vi börja med att kolla på tidigare exempel. Tragik är något som världen över lämnar starka intryck, och kan ses som en bidragande faktor till varför drunkningsolyckan satte ett så starkt intryck hos folk. Men drunkning var en ganska vanlig dödsorsak förr, och andra tragiska öden var det gott om. Förmodligen bidrar Trompiens symboliska kapital, hans rykte och värdering från andra kanske mer, alla visste redan vem han var och det fanns liksom redan en krok att hänga upp historien på. De andra som omkom i olyckan vet vi inte lika mycket om. En av de stora nyckelspelarna i det här fenomenet är således *fama*, fame helt enkelt. Fama är den grekiska

guden för ryktbarhet och berömmelse, och långt bak i tiden var kändisskap och berömmelse en slags odödlighet man kunde komma åt. Detta har ändrats lite, att bli känd idag är inte automatiskt detsamma som att bli evigt ihågkommen. Assman (2010) skriver att det som krävs för fama är en större händelse, en uppteckning om dem och ett minne i eftervärlden. Detta verkar vara det som håller denna drunksolycka från att falla in i glömskans grav, också ett uttryck som används av Assman. Assmann citerar också Baldessar Castiglione som på 1500-talet skrev att, om Alexander den Store avundades Akilles för att han hade turen att bli ryktbar genom Homeros, så högakade han Homeros penna mer än Akilles arméer (Castiglione 1900, se Assmann 2011, s. 31). Det eviga livet som väldokumenterad har alltså varit något som eftertraktats länge. På samma sätt kan en ju fråga sig om Ernviks uppteckningar eller Mattes trollkonster egentligen lämnat störst märkbara avtryck.

Karl-Anders var också med på sägenkvällen i Älgå församlingshem, och var lite överraskad av att få höra talas om det som i Ernviks böcker benämns som ”Käringkolonien vid Norra Öresjön”. Detta var han nog inte ensam om, och varför blir det så? Att vissa berättelser kan man utantill, medan andra saker har passerat helt? Även om det finns dokumentationer om stället och folket som bodde där är det inte självklart att det förs vidare eller pratas om har ju Assmann redan konstaterat (Assmann 2010, s. 44). För att förklara detta vidare tar Assmann hjälp av två ryska semiotiska experter, Lotman och Uspenski, som kallar kultur för ett “icke-ärfeligt kollektivt minne” (Lotman & Uspenski 1984 se Assmann 2011, s. 10):

...they were emphasizing the dependence of cultural memory on particular practices and media. This type of memory does not come into existence or persist of its own accord; it has to be created, established, communicated, continued, reconstructed, and appropriated. Individuals and cultures construct their memories interactively through communication by speech, images and rituals. Without such representations, it is impossible to build a memory that can transcend generations and historical epochs. (Assmann, 2011, s.10)

Dessutom är Karl-Anders som alla informanter födda i ett århundrade fyllt av nya upptäckter, kommunikationsmetoder och ett ökat flöde av information och material att ta del av. Även om han faktiskt hade hört talas om detta när han var liten, för att sedan ha glömt bort det, är det inte särskilt förvånande att något annat satt sig bättre. I dagens läge är väl egentligen inte bara det sociala minnet hotat, utan allt minne eftersom det finns så otroligt mycket att ta del av från hela världen. Det är lättare att spara händelser och föremål för framtiden idag, men det blir också svårare att aktivt minnas dem då de sakerna kan bli en i mängden av allt som sparas.

Växer du upp i Glaskogen idag, är du också påverkad av musik, tv-serier, sportevenemang världen över samtidigt som det finns oändliga tidsfördriv i smartphonen. Jag undrar vad de stressade folklivsforskarna hade känt idag. Detta med hur samhället har utvecklats kom på tal i princip alla intervjuer när jag frågade om sägnernas överlevnad och fortsatta varande. Dagens samhälle ser onekligen annorlunda ut, och hotet mot det sociala minnet inom familjer och bygder hade alla informanter redan åsikter om. I mötet med Solveig, beskriver hon:

Ah det är ju stor skillnad, men sen är det liksom inte den sammanhållningen i bygden idag som det var förr, då var de beroende av att hjälpa varandra på ett helt annat vis, nu är de mer för sig själva. Och klarar sig själva! För det är inga problem med varken mat eller något. Och jag menar, de gick ju till varandra, folk, både på kvällar och under dagen för att de inte var så stressade som folk är idag. Och om något gick sönder hjälptes de åt. (Solveig)

Från gruppintervjun i Älgå berättade K-G om lite fler faktorer som bidragit till bygdernas förändring, han flikar in med självupplevt vittnesmål från den tiden:

Boendestrukturen förändrades ganska radikalt efter 1945/1950, sen tog industrialiseringen alltså över [på riktigt] efter andra världskriget tog slut 45, sen ändrades karaktären på bygderna kraftigt. [...] Det blev andra människor som kom in efter andra världskriget, i Gängene hade de skogsstation, där var det elva eller tretton olika nationaliteter som jobbade för skogsvaktarn Solberg där, tyskar, österrikare, danskar och norrmän, samt från storstäder som Göteborg och så. Men torpen lades ut undan för undan, det är inte många torp kvar. [...] Åkrarna har blivit ungsogor. (K-G)

Många människor försvann härifrån, både till Amerika och större städer i landet. Samtidigt blev familjerna mindre och samhället mer individinriktat. Globaliseringen har ju också bidragit till att människor idag förväntas ha koll på det ena och det andra från hela världen. Arvidsson skriver om hur de mindre samhällena förändrades, och hur dynamiken i de kollektiven skiftade (2001, s. 86-87). Här kan Assmann haka på, som förklarar det som att det måste finnas ett levandegörande av en person eller en grupp, och med dess bortfall skiftar också det kollektiva minnet skepnad (Assmann, 2010, s. 41). Jag kan ta min morfars ena farbror som exempel, hans barn flyttade från byn, flera syskon flyttade både till Amerika och andra mer befolkade områden. Han blev ensam kvar av de från början nio syskonen. Oavsett hur mycket de eller deras barn var på besök, så kom ingen till att riktigt ersätta honom. Det sker alltså ett skifte mellan generationerna där deras nya, egna liv på nya platser skapar nya sociala minnen som deras barnbarn och barnbarnsbarn i sin tur eventuellt inte kommer känna till, för att förstå detta via Assmann (2010). Det ska tilläggas att individualisering,

globalisering och moderna framsteg inte behöver innebära döden för lokala kulturer och dess sociala minnen, däremot kan det enligt Arvidsson ses som att levandegörandet och ihågkommandet istället måste ske *aktivt* nuförtiden, medan det förut skedde av sig självt (Arvidsson 2001, s. 88). Detta då på grund av att samhörigheten och dynamiken skiftat, därför också behoven och faktorerna för kultur och minnens överlevnad. Min informant Benny som växte upp i Älgå får flika in med ett stycke från vår intervju om hur det sociala minnet såg ut förr:

För att en sägen ska överleva, krävs det att folk träffas och pratar och är intresserade av det gamla, där har du det, i dagens läge är det inte så många. Du måste vara intresserad av det här gamla och till exempel Finnskogen eller ett visst torp, annars är det bara ett minne blott detta som står i böckerna. Och så dessa värsta jädra gubbarna som var på skogarna förr, det fanns ju in i helsike många original, de var värre än mig! Det är ju det att folk idag, träffas inte så på det viset. Nu är det någon gång, de ska bjuda upp och visa sig på styva linan och bjuda på mer mat än förra gången de vart bortbjudna på det och det stället, och så blir det inte det pratandet om det gamla utan det blir dagens situation och ”uh va stressade vi är” och allt detta. Det gamla har de glömt bort, där förloras mycket på detta med att föra traditioner vidare. Förr gick ”göbbera” på landsbygden. Det kom gamla göbbör hem, och satt på skjultrappan hos mormor, och så satt de och skroderade och pratade på söndagarna. La in en snus kanske, rökte en cigarett och satt och pratade bara. Då kom berättandet igång på göbbera, och när traditionen med dessa göbbera som var födda på 1800-talet då, när de vart borta, då försvann detta lite också med att gå hem till folk. Det var aldrig låst, du bara gick in, ”Ska du ha kaffe? Sätt dig vid bordet!”. Då satt göbbera och kärringa där och pratade. (Benny)

Med hela världen i telefonen i fickan, är det inte konstigt att man söker sig till nya nöjen och annan information och fler ställen än där de kommer ifrån. Förr fanns det färre saker att hålla koll på, däremot besatt de ju i sin tur kunskap som många idag inte har en aning om. Hur man gör upp eld, vilket vatten som är drickbart i naturen, jordbruk och mycket annat som hör landsbygdslivet till, även bibelkunskap. Förr verkar det också ha funnits ett annat, långsammare flöde. I dagens samhälle förändras och utvecklas saker mycket snabbare. Något informanten Siwert också kommer in på i vår intervju:

Familjer idag är så stressade att de inte sitter och pratar på samma sätt. För har du barn så upplever jag det jag hör som att de ska på olika idrottsaktiviteter, skola, läxor, telefon och läggdags. Så det blir inte att de sitter över ett bord, äter och pratar, de kanske inte har en gemensam måltid ens (Siwert)

Saker kan vara “inne” i ett decennium för att vara “ute” i nästa. Jag har då aldrig hört någon prata om specifikt 1820-tal kontra hur de hade det på 1810-talet. En faktor för ihågkommandet blir därför också det gamla bevingade ordet “Repetitio est mater studiorum”, att “repetition är studiernas moder” går att applicera även på annat i livet som repeteras, det sätter sig helt enkelt lättare än tillfälliga ting, något även Björkholm kommer in på i sin avhandling (2011). Det verkar i alla fall som att det annorlunda, ryktbara, känslösa har lättare att överleva både i det sociala minnet men också till en så stark grad att det lyckas bli dokumenterat och materialiserat, och föras vidare som ett kulturellt minne därtill. I nästa kapitel undersöker jag fler bakomliggande strukturer och faktorer som kan bidra till att berättelserna blir ihågkomna, genom att analysera deras beståndsdelar, syften och mening.

Detta leder oss in på vad för roll sägnerna spelade förr i tiden, vad man har velat få sagt med dem. Informanterna har också tagit upp att tiden flöt annorlunda förr och att man kommunicerade på ett annorlunda vis, som Siwert och Solveig nämnde. Det är redan självklart att sägnerna har spelat olika roller, som varningssägner fungerat för att avskräcka folk från det ena eller det andra, men det finns också de som faller in under ren skräck och ren underhållning (Arvidsson, 2003, Stattin, 1990). Lite på samma sätt är det idag med våra underhållningsmetoder, en vardagsflykt eller vardagspaus. Lite anmärkningsvärt hur någon annans vardag (sägner om dåtiden) kan fungera som flykt från ens egen.

2.2 Berättande

2.2.1 Folkloristisk narrativanalys av sägner i Glaskogen och berättarteknikens roll

I detta avsnitt är tanken att gå igenom beståndsdelar i två sägner och diskutera vad mer som kan påverka att de blir ihågkomna och förs vidare. Vad man säger med en berättelse, hur och varför det sägs är värt att analysera oavsett längd eller tema. Nedan följer den första av dem:

Hade du läst nån historia om att Mattes skulle ha tagit livet av någon tullare? De sänkte honom i nåt tjärn. De körde ju stångjärn till Norge som många gjorde vid den tiden och körde ett par dagar. Det här med tjuven som satt fast i lasten har du ju hört. Ah, de hade ju smuggelgoods med sig tillbaka, och detta visste då den här tullaren om. Tydligen hade han varit väldigt ihärdig och skulle ta Mattes för detta, och följt med honom hela vägen. Så vid skolhusbacken ska tullaren ha kommit till Mattes, och så blev det handgemäng, där han ska ha fört kniven i tullaren. Och detta var ju naturligtvis inte bra, så han hade tagit tullarens – han red på en märr – han öppnade då buken på denna märren och stoppade in den döde tullaren där och förde ut dem i vattnet. Och sen då på nästa vår var det en kärring som hade varit nere

där och plockat möltör (hjortron) och fått se något komma upp ur vattnet, det var då ett hästkadaver. Och då hade de då funnit att det var en märr och att det därför kallades för Martjärnet (dialekt). De hade funnit en uniformsknapp i skolhusbacken, för det var tydligen något särskilt de hade på sig då. Det skulle ha funnits folk som kunde vittna, men ingen vågade vittna mot Mattes. Så det kom inga fler bevis och han blev frikänd. Så har jag fått berättat för mig. Den är ju lite lik den vi pratade om, så nu är vi inne på Klintberg igen! (Karl-Anders)

Jag kände inte igen den här historien när Karl-Anders berättade för mig, men måste ha läst den tidigare då den förekommer i del 1 av Ernviks (1966) böcker. Han har som sagt inte läst de böckerna, utan måste ha fått detta till sig på ett "socialt" sätt, generation till generation. Hur många versioner den generationen hade av den här berättelsen vet vi inte, kanske fick han det uppläst för sig som liten, kanske satt alla i föregående generation på historien. Vi återkommer även till denna historia i nästa avsnitt, men först ska vi titta på vad för delar den består av och hur den fungerar, enligt Labov och Palmenfelt (2017).

Abstract - början. Detaljerna i första frågan indikerar vad det handlar om, och mening två hur det gick till. Sedan sätter historien igång direkt med orienteringen.

Orientation - beskrivning A. Här redogörs det hur hela händelsen startar och vad för situation det rör sig om, Mattes far till Norge med stångjärn och har med sig smuggelgods tillbaka.

Complicating action - komplikation. "Detta visste den här tullaren om, tydligen var han väldigt ihärdig och skulle ta Mattes". Problemet, konflikten i vår historia utgörs den här gången av lagens långa arm som vill ta fast huvudpersonen för smuggling. Här tillkommer sedan ett nytt problem, en eskalering av den redan nämnda komplikationen eftersom Mattes har ihjäl tullaren.

Evaluering - kommentar. "Detta var naturligtvis inte bra" säger Karl-Anders

Resolution - beskrivning B. jämvikt återigen. Problemet löses genom att Mattes hade ihjäl tullaren och gömmer sedan liket i tullarens häst, som förs ut i ett tjärn. Som en strössel för spänning på berättelsen läggs det till att uniformsknappen hittades, att en kärring var nere och plockade hjortron när hon fick syn på hästen, och att Mattes då hölls misstänkt, men att ingen vågade vittna och att han därför fick gå fri. Slutlig jämvikt.

Coda - slut. Här lämnar Karl-Anders berättarrollen och säger att "Så har jag fått berättat för mig. Den är ju lite lik den vi pratade om, så nu är vi inne på Klintberg igen!". Han signalerar att berättelsen är slut, och kommenterar också vandrings-sägner som vi tidigare varit inne på.

Tänk att det redan fanns ett schema för hur berättelsens olika delar passade ihop, även om komplikationerna här var lite friare än vanligt. Historier har berättats av olika anledningar som vi redan varit inne på, i detta fall kan de mycket väl vara så att det är en vandringsägen som applicerats på Mattes för att det underlättade ihågkommandet då hans symboliska kapital har gjort intryck på människor både då och nu. Lite som varför Trompiens sons druckningsolycka förmodligen är lättare att komma ihåg än de andra offrena.

En sak jag ville fråga alla informanter, var hur de såg på sanningen i historierna. Är det viktigt, och varför/varför inte? Hör sanningshalten kanske ihop med berättartekniken och sättet något förs vidare? I flera av intervjuerna sade informanterna saker som “detta vet jag inte om det är sant men..”, “det är vad jag har hört” eller på något annat vis framfört att de själva kanske inte tror på det som berättas. Under gruppintervjun i Älgå sade Lena att hon uppskattar charmen i “sa han, eller jag hörde av den och den”, det är inte så noga. Detta kallas i modern tid för FOAF, “friend of a friend”, just med hur saker man hört får fäste och sprids (Arvidsson, 1999, s. 80). Men just i sägnernas värld är sanning inte det viktigaste, de rör sig i något gränsland, här mellan övernaturlighet och historiska, faktiska människor i många fall.

Informanterna har fortsatt i ämnet med att prata om att osanningen i historierna först och främst kommer från olika sagesmän som av lite olika anledningar ljugit. Benny pratar om hur Ernvik inte var omtyckt av vissa och att de därför tog i lite extra och ljög för honom. Han är inte upprörd över att det förekommer oförklarliga fenomen i historierna, utan han är snarare besviken på att sagesmännen velat göra narr av honom, det är där skon skaver. Även under observationskvällen i Älgå flikade en tant in med att “Di ljög så möö för’n, så allt är nog inte sant”. Solveig kommer också in på detta, hon tror inte så värst på allt som står men tycker att det allt kan bli bättre historier av lite eget kryddande, samt hur viss förvanskning heller inte sker med flit:

Var gång det blev berättat så blev det ju lite omgjort, men längst bak finns det ju nån grund i det. Räcker ju att kolla på viskleken, så är det ju inte samma som kommer ut i andra änden när det är tio personer som har sagt det. [...] Det blir lite roligare historier om en ljuger lite, lite mer läsbart, det är ju fritt att tänka och brodera ut. (Solveig)

Viskleken dök upp som boven i dramat i flera intervjuer. Och kanske är det så också att det i sagesmännen har funnits ett berättarschema likt Labovs (Palmenfelt, 2017), men när minnet

falnat och detaljerna försvunnit, fyller man i dessa på egen hand så gott man kan för att inte strukturen ska bli lidande? Gunilla som idag bor utanför Arvika kommun kommer in på både sanningen och förklaringar till sägnernas uppkomst:

Mycket av det här är ju, vad ska man säga, det har ju naturliga förklaringar, när hästen tvärstannar för att den har sett nåt övernaturligt och sånt där. Nej det tror jag inte på för vi har ju haft häst och de är så oberäkneliga så, det kan komma nån liten kvist och far förbi så är det tvärstopp. Jag tycker det är väldigt roligt och läsa om de här historierna, men vad ska man säga, det är roligt, det är som inget annat, intressant liksom.

- Och om det är sant kommer i andra hand?

Ja det tycker jag, jag tror inte ett dugg på att det är sant. Men jag förstår ju, om man tänker ett steg till, om en befinner sig ute i en skog en mörk natt, och det är stjärnklart, en kan ju inbilla sig vad som helst idag med, att en hör saker och en ser saker, det händer saker runt omkring en som känns oförklarliga. Så jag förstår ju att det var lätt att det blev historier, och så blev de berättade i flera led och till slut så stämde ju inte den siste historien med den förste. Det är väl klart att det blev historier, vad skulle man prata om på kvällarna i halvmörkret innan en gick och la sig? Det är väl klart att det var uppskattat om det kom nån som berättade en sån historia som bredde på lite grann, och så uppstod de här sägnerna. (Gunilla)

Underhållningsaspekten har redan nämnts, och som Emma på ett bra sätt uttryckte sig i intervjun med henne och hennes mormor att "Det var väl lättare att hitta på en läskig gubbe istället så folk höll sig borta från vattnet". Sånt ger intryck hos barn. Mycket av det som förts vidare har lämnat så starka intryck hos både berättarna att de vill föra vidare det, och lyssnarna att de i sin tur gör samma sak. Om det varit sanning eller ej är ibland, som det visat sig, svårt att veta. Karl-Anders berättade om en familjemedlem som hade förklarat sina ibland kryddade historier som att han endast "berättade lite mer sanning än vad det fanns". Samtidigt sker det än idag saker man inte lyckas förklara, och jag håller med Gunilla när det kommer till ovissheten som fanns förr, du kanske var ute i mörkret, det är dåligt med ljus och du kanske egentligen behöver glasögon dessutom. Vad var det egentligen som skyntades, eller lät där ute i skogen? Det vi inte förstår eller känner till försöker vi förklara, det skänker en slags trygghet (Arvidsson, 1999, s. 74). Det är en mänsklig reflex att reagera både frågande och svarande på något man inte känner igen, tyvärr har detta ger detta fortfarande upphov till att sägner och ryktesspridning förekommer om sådant man upplever främmande. Vi återkommer till detta i nästa avsnitt, och avslutar denna del med att gå igenom ännu en berättelse och dess beståndsdelar. Intill följer en berättelse från Ernviks *Folkminnen från Glaskogen* (1968). Det

»Moffars-Per frå Djufshe'a botte en gösse, Olof Dahlberg, sôm kom frå Strömshult. Han feck nôgen sjukdom eller ble illamående på Hävdaåsen ve ett görhôl (gyttjig vattensamling). Flire personer försöckte allt å botte'n, blann annre min farfar, men han utgeck fell inte mä'et. Den sôm inte tårde (tålde) te se tussane, eller sôm inte örke gå, när tussane licksom hängde sä i halene, så di knafft örke gå, den sôm inte örke mä allt dette, den geck krafta tå, så bottinga messlöckes.

Dä va ja, sôm geck ätter farfar. Han tuk hår å näggler tå den sjuke å offre dette, troligen på Hävdaåsen. Dä skulle ske tre torsdanätter i ra. Farfar va där, förste gangen geck dä bra, men annre gangen va'ddä så fullt mä tusser ikring hómme, så han ble bet. När han geck hem, tuk han sä knappt tur fläcken, för de hang sä fast i halane. Han våge inte dit nôgen treje gang.

Men Moffars-Per han tuk sä dit tre ganger. Men när han sen skulle gå tebaka te Djufshe'a, så mötte tussane hómme i vilda skogen. Di va så mange, så dä vart svart ikring hómme, di for ikring å pep å skrek ôt alla hól. En tå dôm va liksom större än di annre. Moffars-Per la selver i skôte, för bösse geck ingen utta på den ti'a, å sköt. Den svarte fulingen stöp. »Nu kan du pipe å skrike, bäst du vell», sa Moffars-Per. Di annre tussane tuk vare på like, å så försvann di alle.

Men gössen ble fresk. Han for sôm vuxen te Amerka å dog där för någre år senna».

Figur 6

sjukdom eller blev illamående på Hävdaåsen vid ett gyttjehål.

Evaluering 1: Flera personer försökte allt bota honom, bland annat min farfar, men han lyckades väl inte med det.

Information: Den som inte tålde till sig tussarna (väsen som omnämnts tidigare), eller som inte orkade gå när de liksom hängde sig i hälarne så man knappt orkade gå, den som inte orkade med allt detta, den gick kraften ur och botningen misslyckades.

Aktivitet 3, plats 2: Det var jag som gick efter farfar. Han tog hår och naglar av den sjuka och offrade detta, troligen på Hävdaåsen.

Tid 1: Detta skulle ske tre torsdagsnätter i rad. Farfar var där, första gången gick det bra.

Aktivitet 3, tid 2: men andra gången var det så fullt med tussar omkring honom att han gick bet. När han gick hem tog han sig knappt ur fläcken för att de hängde sig fast i hälarne.

Evaluering 2: Han vågade sig inte dit någon tredje gång.

Aktivitet 1, tid 3: Men Moffars-Per han tog sig dit tre gånger.

Tid 4: Men när han sen skulle

Aktivitet 4, plats 1: gå tillbaka till Djufsheden

Aktivitet 5: så mötte tussane honom i vilda skogen. De var så många så det blev svart omkring honom, de for omkring och pep och skrek åt alla håll.

Information: En av dem var liksom, större än de andra.

kändes viktigt att få med utdrag från de böckerna, för att visa på att insamlingarna gjordes en särskild rättvisa genom att framskrivas på den dialekt de samlats in på. Det är inte direkt lättläst för mig heller trots mitt ursprung, kom ihåg att detta är berättat av någon född för ca 160 år sedan. För att dela upp denna berättelse kommer jag utgå från en mall Palmenfelt utvecklat efter Youngs modell. Jag passar på att översätta berättelsen.

Aktivitet 1, plats 1: Moffars-Per från Djufsheden botade en gosse,

Aktivitet 2, plats 2: Olof Dahlberg, som kom från Strömshult. Han fick någon

Aktivitet 6: Moffars-Per lade silver i geväret,

Evaluering 3: För bössa gick ingen utan på den tiden

Aktivitet 7: Den svarta fulingen (den största tussen) stöp "Nu kan du pipa och skrika bäst du vill" sade Moffars-Per

Aktivitet 8: De andra tussarna tog vara på liket och så försvann de alla.

Evaluering 4: Men gossen blev frisk. Han for till Amerika som vuxen och dog där för några år sedan.

Denna modell är lite mer dissekerande än Labovs, Palmenfelt ser en fördel med att den tillåter mer hoppande i berättelsen. Komplikationer kan uppstå fler än en gång till exempel. Youngs modell från början handlar mer om att dela in situationen i en storyrealm, taleworld och realm of conversation (Palmenfelt (2017, s. 216). Dessa ämnar att lägga en förgrund, markera att berättelsen tar fart, och tar slut, för att sedan kunna diskuteras. Jag markerade berättelsens taleworld-del med två svarta streck i huvudberättelsen. Berättaren börjar med att prata om den sjuke gossen Olof, även om berättelsen kommer att handla om Moffars-Pers krafter. Berättelsen avslutas med att vi får reda på att gossen blev frisk, och vi är återigen i *the realm of conversation*.

I övrigt är det inga större överraskningar i upplägget hos dessa två berättelser jag gått igenom. De följer också ett någorlunda förväntat narrativt schema och kan godkännas av omgivningen. Berättelsen har ingen direkt sensmoral utan går snarare ut på att få höra om hur det gick för både gossen och Moffars-Per. Detta är inget unikt för denna berättelse menar Arvidsson, det är ofta en situation som är huvudfokuset i historien, inte väsendet i sig (Arvidsson, 1999, s. 74). Frågar vi oss "Vad säger berättaren med den här historien?" ser jag att svaret inte handlar om någon slags agenda från berättarens håll, utan att det snarare handlar om en spännande berättelse. Strukturen är fortfarande viktig, och även miljön eller situationen kan spela roll, något Karl-Anders också var inne på i vår intervju, han berättade om hur kvällar ute vid sommarstugan, vid en eld, med utsikt över höjderna släkten rört sig i, sätter stämningen och bidrar med att berättartillfällen uppstår. Det är alltså faktorer som miljö, berättarteknik och upplägg som kan spela roll för innehållet. I nästa avsnitt är tanken att titta närmare på detaljer inom berättandet.

2.2.2 Berättarmottagarens roll och hantering av extraordinära företeelser

Vi har redan varit inne på att emotion kan vara en viktig faktor för att det som berättas ska få ett starkt fäste. Därför vill jag ta upp ännu ett tragiskt exempel, för detta var något jag inte

hade med i intervjuguiden, men som automatiskt kom upp i alla samtal, så till slut tog jag med det ändå. Platsen kallas Bu sten och är en stor sten som sticker ut lite över en väg som går in i Glaskogen från strax norr om Årjäng. Här frös en bortvisad, ogift moder ihjäl på jul för längesedan, förmodligen 1700-talet. Än idag när folk passerar, är det många som lägger dit en kvist eller ris, kanske till och med blommor på platsen för att visa respekt, ett så kallat offervål. Stenen omnämns dessutom på Årjängs sida på Visit Värmland. Informanterna var rörande överens om att sorgliga saker sätter avtryck, och några menade på att vi gör ju samma sak idag när någon gått bort i en trafikolycka till exempel. Man är både där och på kyrkogården för att minnas och tända ljus. Eva och Thore som jag intervjuade först, tar upp Bu sten som exempel i hur något starkt och tragiskt gärna blir ihågkommet, Thore nämner att det kanske tog lite hårdare eftersom hon hade ungen med sig och att det var på jul.

Det är däremot inte allt jobbigt, tragiskt och hemskt man vill komma ihåg eller berätta. Fröhlig skriver också om hur tunga minnen kan bilda murar i folks medvetande, som gör att de inte vill föra vidare det tunga (2017, s. 42). I sin avhandling *Folkets minnen* (2008) diskuterar Fredrik Skott hur uppteckningarna som de första folklivsforskarna samlade in, och huruvida deras jobb gick ut på att visa upp en nostalgisk och idealiserad bild av det förflutna, och i sådana fall hur mycket av tyngre, groteskare och negativa historier som plockades bort. Nationalromantiken satte igång insamlandet där man ville komma åt allmogesamhällets folkliv och den gamla goda tiden, i sin tur ett slags narrativ eftersom de med det gamla och genuina ville visa upp en särskild bild. I Ernviks böcker framkommer den ena hemska händelsen efter den andra, och har inte påverkats särskilt av egna eventuella ändamål. Ernvik samlade in åt landsarkivet i Uppsala, medan Skotts avhandling främst diskuterar folkloristerna i Göteborg, men hade kunnat passa in på Skotts slutsats om att insamlarna gjort det de skulle; nämligen låta sagesmännen berätta på egen hand. De visste om att "den gamla goda tiden" var ett efterkonstruerat uttryck och ville låta den sanna bilden komma fram (Skott, 2008, s. 263).

I förra avsnittet var vi inne på att det skulle ha ljugits mycket, i alla fall för Ernvik (intervjun med Benny), jag vet inte hur det var för de andra insamlarna. Förvanskningen skedde inte alltid med flit, har vi också konstaterat med hjälp av viskleken och mänsklig faktor gällande minne. Men dessa egna påhitt kan ha gjort historier precis sådär snäppet mer spännande, något de kanske behövde för att kunna fastna i folks minnen. Det mesta jag och mina informanter pratat om, har varit extraordinära företeelser, sådant som inte tillhörde varken

dåtiden eller nutidens vardag. Arvidsson konstaterar också att det är vanligt att sägnerna gav förklaringar till egendomliga ting i vardagen (1999, s. 74). Det finns insamlingar om hur vardagslivet också såg ut förr, vilka sysslor som skulle utföras och så vidare, men det är inte de som kittlar fantasin och gör sig bra kring den där lägerelden. Under gruppintervjun i Älgå nämner Lena hur en av hennes söner tyckt det varit ganska tråkigt med släktforskning och lokalhistoria, om man tycker det är tråkigt från början kan det ju vara bra att ha en lite kryddad historia att kasta fram för att se om personen nappar då istället.

Det kan också vara så att kryddandet eller sannolikheten i en historia stöter undan lyssnare. Karl den XII är en mytomspunnen historisk person som sägs övernattat här och där i Värmland. Under intervjun med Eva och Thore säger Thore att "han ska ha övernattat i Ainas förråd" i byn i Karlanda där de har hus, varpå Eva fyller på med att "När de sa nåt sånt då blev mamma tvärtemot". Här handlade det inte om något övernaturligt och ändå är man skeptisk och ifrågasättande. Det finns mycket att vara skeptisk till med rätta, men ibland är det kanske inte innehållet som gör någon skeptisk, utan sättet det berättas för en.

Vad och hur man berättar spelar ju en viss roll, men det är inte bara berättartekniken som är av vikt heller, en man under observationskvällen ville påpeka det att man måste kunna lyssna på ett rättvist sätt dessutom. Detta understöds av Vulovic (2013, s. 109) där han skriver att det i slutändan alltid hänger på läsaren (läs: mottagaren) huruvida meningen gått fram. Författaren gör val och formar sin kommunikation, men mottagaren gör sedan också olika val och påverkar därmed vad som berättats, och vad som sker med informationen senare. Det är inte bara innehåll som kan upplevas tråkigt, även struktur och narrativ, vad som sägs med den och den berättelsen kan bidra till att ett intresse försvinner. Ibland är det för det bättre, då ett narrativ kan vara förlegat på grund av rasism eller sexism till exempel. Här tolkar människor olika såklart beroende på vad för narrativ de medvetet eller undermedvetet känner sig hemma med. Denna tolkning, och mottagande av något som kommuniceras styrs till viss del av den som pratar och lägger upp historien, men "rösten" den förstås med, är enligt Vulovic lika mycket läsarens eller mottagarens (2013, s. 61). Detta förklarar lite av sägnernas visklek och vandring genom bygderna, där de påverkas från person till person och byter skepnad, undermedvetet eller medvetet också förvanskas. Vi kan återgå till Bu sten även här för att från Vulovics håll se det som att mottagarna har tagit in historien på ett så känslösamt och starkt vis att de sedan fört kvinnans historia vidare. Där har en lyckad kommunikation skett.

2.2.3 Att vara annorlunda

Det annorlunda är något människor reagerar på, och förr (kanske idag också i vissa fall) projicerade man alla möjliga egenskaper på finnar, samer och ryssar till exempel för att de inte var som svenskarna, de stack ut, de var något extraordinärt. Ett exempel är när varulven som väsen fått fäste i Sverige, beskylldes dessa andra folkslag som skyldiga till dess uppkomst, de visste allt hur man förtrollade någon till en varulv, dessa hedningar! (Odstedt, 1943, s. 13). Att deras språk tillhör de finsk-ugriska samt slaviska språkfamiljerna hjälpte nog inte direkt. Finnbygderna i Värmland är än idag fyllda med mystik, trolldomshistoria och en massa spökhistorier. Här finns en annan både immateriell och materiell kultur, och Finnskoga i Norra Värmland har som mål att bli ett UNESCO-arv (Region Värmland 2019). Nu handlar denna uppsats inte om Finnskoga, men Glaskogens finnskog var nog en stark kontrast i bygden förr trots att finnarna bodde avlägset och isolerat. Under gruppintervjun i Älgå kommer vi in på en av de många trolldomssysslor som man ägnade sig åt i bygden förr i tiden. Kanske var detta något finskt från början, som gjorde att man såg dem som något extraordinärt. Det kallas "göra ôt" på dialekt, göra åt.

Lisbeth: Tänk detta hära med och göra öt, har du hört talas om det?

K-G: Ja det gjorde min mormor, ho gjorde öt ho.

Lena: Vad gjorde hon då?

K-G: Ja, det var när någon blev ormbiten, då kallade de på henne och då gjorde hon så. Jag vet inte, de gömde fläsksvålar bakom rotvältor och stenar som var halvt i jorden och så vidare.

Lisbeth: Veckern använde detta för att bota en modstulen gris

Lena: En modstulen gris?

Lisbeth: Ja det står här, (kollar i *Folkminnen från Glaskogen*) det var en modstulen gris, ja han botade den, Veckern

K-G: Både mor och mormor till mig höll på med lite sånt där, tja lite sånt, öt.

Lisbeth: Ja den här han gjorde öt i en köpp och så ska det va några ramsor till.

Vi fortsätter sedan prata om original, något som vi pratar om än idag, och som finns i de flesta samhällen. Det är inte de alldagliga människorna man ofta kommer ihåg liksom. K-G säger:

Det fanns tre särlinger, såna här original där oppe på Älgå finnskog, det va Axel på Ramla, Emil i Bastebacken och Nils på Tomta. Men så också, Lacken, har du hört talas om honom? Han var ju en särling av stora mått, han tvättade aldrig, och han gick barfota till Norge en gång. Han hade tjärat fötterna, tjärbrått som det hette, och så gick han till Norge för han höll på med häst- och koaffärer där, dessutom skaffade han sig en fru därifrån. Och han hade berättat för henne vilket sagolikt, väldigt fint

hem han hade där i Älgå, i Ulverud var det han hade sitt ställe. Och hon blev ju förtjust och de gifte sig och hon flyttade med honom, och då fick hon nog tidernas chock alltså, när hon kom till Ulverud, Lackerud där, för att det såg inte alls ut som han hade berättat, han hade nog förgyllt en del.

Det är inte bara sagesmännen som haft lite flytande syn på sanning verkar det som, utan även folket förr kunde allt hitta på det ena och det andra. Solveig nämnde i vår intervju att “Jo Rammel-Axel ljög mycket, men han ljög inte jämt”

Det var ju inte alla som höll på med dessa alternativa konster, oavsett om de var av finnsläkt eller inte, det vore inte konstigt om rykten uppstod endast för att de sades vara kunniga. Till sist vill jag ta upp en man jag nämnde i början av uppsatsen, var av finnsläkt och kunde göra öt, men har en lite annan bakgrund än de jag tidigare varit inne på. Det handlar om Salin Johannesson som bodde i Mörtnäs. Han trodde inte på sådant själv men använde sig av skogsbornas starka tilltro till sägner, trolldom och annat för att han kunde (Ernvik, 1968, s. 31). Han sägs ha njutit av att lura den enfaldige och var allmänt slug. För honom var ingenting av folktron sant, men han spelade ändå med i det hela till den grad att folk såg honom som en “kunnig”. Förmodligen var detta ett lite roligare sätt att leva och spetsa till vardagen på en av de ensligare platserna i Glaskogen. Kanske hade han berättartekniken, detaljerna och kunskapen om vilka knappar han skulle trycka på för att saker skulle kommas ihåg, och sedan berättas vidare. Hursomhelst verkar det ändå vara extraordinära och känslomässigt starka sakerna som överlevt bäst, oavsett vad mottagarna tyckt. Bu sten överlevde som socialt minne väldigt länge innan den bland annat idag fått en skylt och finns nedtecknad på åtskilliga ställen. Att ritualen med att lägga dit en kvist eller liknande lever kvar, visar på en stark kommunikation därtill, inte bara starkt innehåll.

2.3 Det immateriella kulturarvet i Glaskogen

Detta avsnitt handlar om hur sägnerna är ett kulturarv och vad det kan innebära. Vad gör något till ett kulturarv? Får allt gammalt automatiskt ett värde? Måste allt gammalt bevaras och kommas ihåg? Det är retoriska frågor som dyker upp i mitt huvud när man pratar om att vissa saker, materiella eller immateriella, har ett sådant kulturellt värde att de förtjänar statligt skydd eller till och med förvaltas ihop med UNESCO. Det immateriella kulturarvet har det lite kämpigare att klara sig mot tidens tand jämfört med de materiella kulturarv som finns. Materiella kulturarv kan vara byggnader, föremål, ruiner, lämningar i naturen, alla dessa kan

förvaras och skyddas av museum, Riksantikvarieämbetet, och deras olika restaurerare och förvaltare. Det blir också påtagligt att faktiskt kunna besöka Kalmar slott eller Borgholms slottsruin, kontra att bara höra talas om dem eller få ta del av immateriella berättelser. Materialisering av immateriella kulturarv i form av utställningar, monument, eller annat förkroppsligande som film eller bok bidrar till att det lättare blir ihågkommet men bär också på information och immateriella minnen, idéer, betydelser som behöver levandegöras av människor för att inte bara vara ett “dött” föremål (Fröhlig, 2017).

Vilka kulturarv som är viktiga för vem, har vi redan snuddat vid tidigare då sägenintresset hos informanterna för det mesta var platsbundet och knutet till deras egna bygd. Deras värdeladdning skedde därför lokalt, det immateriella kulturarvet de har en relation till är mer intressant än en främmande trollgubbe från andra sidan Värmland till exempel. I sin avhandling *Immateriellt kulturarv som begrepp och process* (2017), vidareutvecklar Björkholm Bohmans kulturarvsprocess som han tagit fram för mer museala sammanhang. Enligt Bohman sker då först en värdeladdning utifrån som gör att ett visst kulturellt fenomen eller objekt blir något mer än vad det från början varit, eller betytt (Bohman 1997). Detta är del av fem steg som listas nedan (Bohman, 2000, 2006 se Björkholm 2011) .

1	2	3	4	5
Definiering	Kodning	Kontextbyte	Objektivering	Definiering
Övertagande	Symbolisering	Isolering	Institualisering	Övertagande

Först definieras, identifieras och övertas det kulturella objektet eller fenomenet, sedan befästs det symboliska värdet och kulturkomponenten kodas. Här påbörjas förändringen från föremålets tidigare liv till något nytt, särskilt värdefullt, kulturarv. Kontexten byts ut, och när det ställs fram på museum till exempel sker en objektivering både av museum och åskådare som förstår att detta valts fram på grund av ett större kulturellt värde, något vi måste bevara så framtiden kan arva det av oss, det får då ännu en ny definiering och förstås på nytt igen i steg 5. Björkholm har gjort om denna räta linje till en slags spiral som går i loops (Björkholm, s, 144) och menar att denna process kan ske redan innan det hamnar i ett museums händer till exempel, jag ser det som att en auktoritet eller maktspelare i bygden, såsom en hembygdsförening kan fylla den rollen. Om sedan Värmlands museum åker ut till hembygdsföreningen och kollar på de redan värdeladdade föremålen, kan man tänka att de gör ett nytt och annorlunda urval på vad de skulle kunna tänkas vara intresserade av att ta vara

på. Hon nämner också att Bohman tagit fram modellen för kulturkomponenter i stort, inte för enskilda föremål, dessutom är processen sällan så enkel utan sker ofta på flera nivåer samtidigt. För att kolla på Glaskogen, är Ernviks insamlingar utan tvekan den grundsten för dess sägners överlevnad. Det immateriella som lever i människors minnen, historier och så vidare, behöver nedtecknas, dokumenteras och nuförtiden helst spelas in för att kunna överleva. Detta är UNESCO inne på också såklart, och Björkholm nämner att kontinuiteten är viktig, att traditionerna inte hinner dö innan vi lär oss dem igen till exempel (Björkholm, 2011, s. 141). Jag tror att folkets egna värdeladdning och hantering av det som kommuniceras till dem är minst lika viktigt och återkommer till det i kulturarvsdelen senare.

Vi ska avsluta med Mattes i Glasnäs som exempel. Han är den mest omtalade i Ernviks böcker och tillhör allmänbildningen i bygden. Han föddes för 261 år sedan, men är så *värdeladdad* än idag att han förmodligen kommer leva vidare i folks minnen ett bra tag till. Som exempel berättade Karl-Anders och Anki om en bekant de känner som jobbar på kyrkogården där Mattes och hans son Olof är begravd:

Anki: Gravstenen finns ju kvar, den är det vissa som inte vågar röra. Då stannar klockorna eller så händer det något liksom. Klas här uppe, han jobbar på kyrkogården och jag frågade om just denna sten, Mattes sten, så pratade han om hans och Olofs, ”ja när en ska stage opp den om han är sne så äre ingen som vill”

K: Ah också var det för två-tre år sen de hade blivit någon sådan frostsprängning i muren, du vet när det går neråt där mot vattnet så vare såhär, (iscensätter med ljud), det hade hade brakat ut, då sa Klas: ”Ah det kunne en ge sig fan på att precis vid denna sten förstås, där skulle det va, Mattes sten, ja, där sprack körkmurn!”

Plötsligt verkar det som att det inte bara är socialt och kulturellt minne samt extraordinär karaktär och imponerande sägner som sett till att Mattes klarat sig ända hit, utan det sker ju dessutom en nutida värdeladdning av honom som får människor att skämta bort naturfenomen som hans påhitt än idag. Detta understöds av Björkholm som ser detta utförande, performans, som nödvändig för att kulturkomponenterna överförs, sprids och fungerar (Björkholm 2017, s. 146). Mattes trollbjörk finns det inte mycket kvar av idag, det fanns kvar en hygglig del av den för 40-50 år sedan, men även dess rykte står sig starkt hos befolkningen än idag. För en främling, som inte vet om Mattes eller björkens historia finns inte samma respekt och värdeladdning, och om berättandet misslyckas på grund av ordval, tonläge eller något annan

faktor kanske inte främlingen får respekt för platsen där björken står heller. Detta berättar Karl-Anders en historia om, som han fick berättat för sig av sin mor.

Hon var hos en gubbe som hemsamarit och han berättade ju då att han hade jobbat åt, Billerud kanske de va, och så högg de där (Glasnäs), med tanke på att du sa att de var nedhugget där nu, så borde de vara ungefär 100-120 år sen nu då, och det borde stämma, för mamma jobbade åt honom på sextiotalet, då är vi ju 60 år tillbaka, så hade han gått pension då. Ah den gången di högg där i alla fall runtom, så högg de för hand naturligtvis, och då hade han var någon form av förman och när han kom dit så hade de huggit runtom, men inte på björken.

-Varför har ni inte tagit björka?

-Njæ men den är "bocklete" (bucklig) och risig.

-Nej de är väl bara och ta ner den, de ska bort här!

-Ah det är väl inte mycket och ta, ingen vits, inget timmer i den eller något ju.

-Ger mig fan på att de är rädda, det är därför ho (björken) är kvar.

Nej så var det ju inte, ingen var rädd så, men det var onödigt tyckte de.

-Ska fanimej visa er att de inte är farligt!

Så hade de sån stämpelyxa som det är sånt emblem i då. Han var och högg några kraftiga slag i björken med yxa och sa:

-Ser ni, det är inte ett dugg farligt nu tar ni ner denna.

Ajaja, de skulle de väl göra bara han hade gått. (paus) Ingen som våga. Sen hade han blivit så oerhört sjuk, han hade fått varbölder över hela kroppen berättar han för min mamma, blev sängliggande i flera månader med store store varbölder över hela kroppen och det var han helt övertygad att det var utav trollbjörka, så han var väldigt, troende han, han var frälst om en säger fast på ett olämpligt sätt, åt andra hållet.

Här lever platsen för björken och det immateriella kulturarvet med Mattes och allt vad han innebär i symbios, de förstärker varandra. Björken får ett värde på grund av honom, och hans ryktbarhet står sig starkt på grund av att platsen finns kvar. Platsen är inte densamma utan honom, och han är inte densamma utan platsen. När värdeladdningen av Mattes till slut landar i en status av allmänbildning och inte bara för sägner, omges han av självklarhet och erkännande som gör det lättare för honom att som kulturarv föras vidare. Vägen dit är nog olika beroende på vad det är för kulturarv, men att komma till den nivån av allmänbildning och självklarhet utgör ändå en ny faktor jag identifierat under uppsatsens gång.

Ännu ett exempel på vad värdeladdning spelar för roll kan man läsa om i antologin *Heritage Affect and Emotion* (2017). I ett kapitel tas slottsruiner upp som exempel, något som kan

upplevas väldigt olika beroende på vad du som besökare kommer med för infallsvinkel och värdeladdning. Många kan dessutom uppleva negativa känslor vid ett sådant besök för att miljön är otymplig eller att det finns sinnesfaktorer som spelar in, som dåligt ljus, udda dofter eller kanske till och med vädret (Light & Watson, s. 170). Det kan också vara fysiskt krävande att besöka en slottsruin, klättra en smal trappa till ett torn exempelvis, men när man når målet finner sig en tillfredsställelse förhoppningsvis (s.171). Om detta är något som inte känns värt det för vissa, eftersom belöningen (tillfredsställelsen) inte är stor nog, tror jag att det har att göra med hur mycket de värdeladdar upplevelsen. Klart att det kan vara fysiskt krävande att bestiga ett slottstorn eller ta sig ut i otympliga miljöer i Glaskogen, men om det finns en känsla av tillfredsställelse och förundran i slutet av turen är det självklart för vissa. Om det upplevs vara alltför krävande att hålla kulturarvet vid liv, oavsett om det är materiellt eller immateriellt, så tror jag att värdeladdningsöverföringen har misslyckats till kommande generationer.

En annan aspekt författarna tar upp i samma kapitel är fantasins roll för kulturarven. Flera av mina informanter var också nyfikna på det förflutna i form av släktforskning och Eva sa att hon gärna hade velat leva i alla fall en dag för 100-150 år sedan. Anki var fascinerad av alla stigar i skogen som man använde och de får henne att föreställa sig hur man hade det förr. Genom att ta hjälp av tidigare forskning beskriver författarna det som att på förhand känna till något eller att ha fått lite kontext på slottet (eller Glaskogen i mitt fall), så "förtrollas slottet på alla möjliga vis, det kan skapas en upphetsad atmosfär rik på spänning" (Holloway, 2010, Anderson, 2009 se, Light & Watson, 2017, s. 163). Fantasin kan ju fungera åt andra hållet också, och många av sägnerna kan ha uppkommit som en förklaring på något man inte kunde förklara, det var lättare att fantisera ihop en förklaring än att leva i ovisshet.

Avslutningsvis, kan man se det som att Vulovics syn på mottagare i det en narrativ situation (2013) spelar stor roll för att kulturarven överförs på ett så bra sätt som möjligt, jag vill slå ihop detta med Björkholms värdeladdning, att det är den som behöver överföras. Kulturarvet behöver överföras för att överleva, men jag får påstå att det måste överföras ihop med de värdeladdningar det omges av i så fall. Sedan går det inte att tvinga människor att vara passionerade om något de inte bryr sig om, men i mina ögon krävs den tidigare nämnda dubbla överföringen för att öka överlevnadschansen hos ett kulturarv.

3. Sammanfattning och avslut

3.1 Slutsats

Genom att möta människor från Glaskogen med omnejd för att diskutera de gamla uppteckningarna, vad de själva hört och fått med sig från släkten och hur de ser på sägnerna idag och dess överlevnad, har det varit möjligt att skönja vissa faktorer som påverkar sägnernas varande.

I kapitlet för hur minne kan fungera över generationer var det viktigt att gå igenom hur man kan minnas innan övergången skedde till vad och varför man minns. Arkiv, museum, skolor med flera förvaltar minnen och för dem vidare, de dokumentationerna är nödvändiga för att de immateriella ska kunna överleva. Men det krävs också ett aktivt förhållningssätt av dem för att de ska klara sig bättre, annars kan det finnas bevarat men fortsatt bortglömt. Vad som sen blir ihågkommet och varför beror mycket på att det ofta handlat om känslosamma händelser, sådant som väcker spänning, sorg eller nöje hos de som tagit del av berättelserna. Fama, ryktbarheten hos en person eller trakt har också visat sig vara en viktig faktor. Vad man kommit ihåg skiljer sig beroende på vart man vuxit upp, och är därför delvis platsberoende. Varför det är så beror i sin tur på att vi helt enkelt är olika nära de olika historierna, både geografiskt men också känslomässigt. Många av informanterna tyckte att det lokala var mycket mer intressant än andra sägner, men det fanns även en viss nyfikenhet såklart.

För att något ska lättare stå emot tidens tand krävs dokumentering, materialisering i form av dokument, arkiv, inspelningar, monument, plaketter och så vidare. Det som oftast blir ihågkommet är unika ting som sticker ut, eller visat sig annorlunda och svåra att förklara. Men det krävs också att detta hålls aktivt, det kan hållas mer levande i det sociala minnet än i ett enbart kulturellt.

Efter att ha analyserat några berättelser från Glaskogen med hjälp av folkloristisk narrativanalys skulle jag säga att berättelserna från Glaskogen hade behövts undersökas i större utsträckning för att konkret kunna säga vilka narrativa modeller de följer. Däremot är det säkert att säga att de flesta av sägnerna i Glaskogen innehåller en slags *komplikation* som förväntas lösas av huvudpersonen, och/eller har fungerat både i avskräckande och underhållande syften. En av förutsättningarna för att berättelserna ska fungera och sedan förhoppningsvis överleva hos mottagarna, är att de behövt innehålla en viss struktur, samtidigt

som mottagarna inte bara behövt lyssna på berättelsen utan också höra den, ta den till sig. För att de ska komma till den nivån har ibland berättaren spätt på berättelsen, ljugit ihop något, eller helt enkelt fyllt i på egen hand när en minneslucka uppstått. För informanterna spelar det ingen större roll om det är påhitt eller inte, då intresset kan finnas där ändå. Detta har gjort att en berättelse ses som extra slagkraftig och kanske lite mer unik. Förhoppningsvis lika unik som de karaktärer Glaskogen minns, just för att de varit unika, säregna, annorlunda och speciella, deras minne lever kvar starkare än det alldagliga.

Varför man kommer ihåg det man kommer ihåg hänger mycket på *hur* det överförs, där kommer berättartekniken in. Den kan både fånga och avskräcka människor till att föra vidare kulturarven. För att berättelserna ska leva vidare krävs aktivt förhållningssätt, som vi tidigare sagt, men det räcker inte för dem att känna till berättelserna, utan de behöver också ta dem till sig, acceptera dem och uppskatta dem. Kulturarven är beroende av dessa förhållningssätt som levandegör det men, också att man lyckas levandegöra och överföra *värdeladdningen* hos kulturarvet i fråga, skulle jag säga. Mattes och hans björk värdeladdade än idag, just de två värdeladdar dessutom varandra i en slags symbios. De ses som allmänbildning och något självklart inom bygden, inte enbart som sägner och ett kulturarv. Deras symboliska kapital erkänns i närområdet oavsett om personerna tror på sägnerna eller inte. Fantasin och värdeladdningen bidrar sedan också till att mottagaren levandegör kulturarvet hos sig själv.

Särskilt viktiga faktorer för det immateriella kulturarvets överlevnad är alltså:

- Att det sociala minnet dessutom kan förkroppsligas som ett kulturellt minne
- Att både berättare och åhörare kan hantera materialet på ett gediget vis genom goda berättartekniker och upplägg, samt genuint lyssnande och mottagande.
- Fantasi spelar roll hos både berättare och mottagare
- Att inte bara kulturarvet bevaras och förs vidare utan att man också lyckas överföra värdeladdningen av det till framtiden. Det kulturella minnet ser till att kulturarvet *överförs*, medan det sociala minnet ser till att kulturarvet *överlever*.

3.2 Vidare forskning

Jag hoppas att bygdens olika förhållningssätt till de sägner och folkminnen undersöks mer. Eftersom det nu gått en längre tid sen det stora insamlingsarbetet under första halvan av 1900-talet, ser jag det som ett ypperligt tillfälle att utföra liknande undersökningar för att se

vad som blir ihågkommet på olika ställen, och vad som påverkar detta. Berättelserna i Glaskogen hade behövt analyseras i större utsträckning för att rent konkret kunna säga om de alla följer Palmenfeltska, Labovska, Proppska, Youngska modeller. Jag tror för min egen del att jag i en eventuell framtida studie hade velat undersöka värdeladdandet mer, det känns som ett ganska outforskat område. Inte att det sker, utan snarare hur och varför/varför inte. Dessutom hade man kunnat undersöka hur globaliseringen på riktigt påverkar inte bara folkminnen och folklöre, utan dagens historier och berättande i och med att vi har ett annat tempo i samhället idag.

4. Källor, litteraturlista och bilagor

4.1 Otryckta källor

Muntliga källor. Intervjuerna finns hos författaren till dess att arbetet är avslutat.

Benny - Telefonintervju [2023-11-30]

Ewa & Thore - [2023-11-19]

Gunilla - Telefonintervju [2023-12-04]

Karl-Anders & Anki - [2023-11-22]

Karl-Gustav, Lisbet och Lena - Gruppintervju [2023-11-24]

Siwert - [2023-11-20]

Solveig & Emma - [2023-11-23]

Digitala källor

The Hobbit: An Unexpected Journey (2012) [Film]. Regisserad av Peter Jackson. New Zealand/USA. Warner Bros Pictures

Nyhetsmorgon (2023) TV4, 2023-12-13

<https://www.tv4.se/artikel/8B5B2aMtWbIzrf2t2eSIq/gw-tror-pa-tomtar-har-inte-tagit-staellning-till-naecken> [Hämtad 2023-12-19]

Region Värmland (2019). *Finnskogen - Världen till världsarv*

<https://varmlandsmuseum.se/mer-pa-museet/projekt/finnskogen-vagen-till-varldsarv/> [Hämtad 2023-12-19]

SCB, <https://geodata.scb.se/reginawebmap/main/webapp/> [Hämtad 2023-12-30]

Årjängs kommun (2023) Kulturhistoria och kulturarv

<https://www.arjang.se/kommunalservice/startside/upplevaochgora/bibliotekochkultur/kulturhistoriaochkulturarv.4.7b586a9117c115a631e2fb5b.html> [Hämtad 2023-11-22]

4.2 Tryckta källor

Assmann i Tilmans, Karin., Vree, Frank van. & Winter, J. M. (red.) (2010). *Performing the past: memory, history, and identity in modern Europe*. [Amsterdam]: Amsterdam University Press

Assmann, Aleida (2011). *Cultural memory and Western civilization: functions, media, archives*. 1st English ed. Cambridge: Cambridge University Press

Arvidsson, Alf (2001). *Etnologi: perspektiv och forskningsfält*. Lund: Studentlitteratur

- Arvidsson, Alf (1999). *Folklorens former*. Lund: Studentlitteratur
- Björkholm, Johanna (2011). *Immateriellt kulturarv som begrepp och process : folkloristiska perspektiv på kulturarv i Finlands svenskbygder med folkmusik som exempel / Johanna Björkholm [Elektronisk resurs]* Tillgänglig:
https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/69672/bjorkholm_johanna.pdf
- Bohman, Stefan (1997) Vad är museivetenskap, och vad är kulturarv i Bohman, Stefan & Palmqvist, Lennart (red.) (1997). *Museer och kulturarv: en museivetenskaplig antologi*. Stockholm: Carlsson
- Broady, Donald & Albertsen, Niels (red.) (1998). *Kulturens fält: [Cultural fields] : en antologi*. Göteborg: Daidalos
- Broberg, Richard (1988). *Finsk invandring till mellersta Sverige: en översikt från medeltiden till 1600-talets slut*. Uppsala: Dialekt- och folkminnesarkivet
- Broberg, Richard (2001[1973]). *Språk- och kulturgränser i Värmland: en översikt och några synpunkter*. Omtr. Uppsala: Språk- och folkminnesinstitutet
- Campbell, Åke (red.) (1957-). *Atlas över svensk folkkultur: Atlas of Swedish folk culture*. Uppsala: Lundequistska bokh. (distr.
- Dalen, Monica (2007). *Intervju som metod*. 1. uppl. Malmö: Gleerups utbildning
- Ernvik, Arvid (1966-1968). *Folkminnen från Glaskogen: sägen, tro och sed i västvärmländska skogsbygder*. Uppsala: Blom Tillgänglig:
<https://www.isof.se/lar-dig-mer/publikationer/publikationer/1968-01-01-folkminnen-fran-glaskogen>
- Egardt, Brita (1962). *Hästslakt och rackarskam: en etnologisk undersökning av folkliga fördomar*. Diss. Lund : Univ.
- Fernow, Erik (1977). *Erik Fernows Beskrivning över Värmland D. 1 Värmlandsbeskrivningen*. Karlstad
- Fröhlig, Florence (2017). *Minne*. I Gunnarsson Payne, Jenny & Öhlander, Magnus (red.) *Tillämpad kulturteori*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur
- Fägerborg, Eva, (2011) *Intervju*. I Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.). *Etnologiskt fältarbete*. 2., [omarb. och utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur

- Hyltén-Cavallius, Gunnar Olof, *Wärend och wirdarne: ett försök i svensk ethnologi*, Norstedt, Stockholm, 1864-1868
- Light, Duncan & Watson, Steve (2017). The Castle Imagined. I Tolia-Kelly, Divya Praful, Waterton, Emma & Watson, Steve (red.) (2017). *Heritage, affect and emotion: politics, practices and infrastructures*. London: Routledge
- Odstedt, Ella (1943). *Varulven i svensk folktradition*. Uppsala: A.-B. Lundequistska bokhandeln
- Palmenfelt, Ulf (2017). Folkloristisk narrativanalys. I Gunnarsson Payne, Jenny & Öhlander, Magnus (red.). *Tillämpad kulturteori*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur
- Pettersson Helena, Wolanik Boström, Katarzyna, Öhlander Magnus, (2017) Kapital, habitus och fält. I Gunnarsson Payne, Jenny & Öhlander, Magnus (red.). *Tillämpad kulturteori*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur
- Pripp, Oscar (2011). Reflektion och etik. I Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.) *Etnologiskt fältarbete*. 2., [omarb. och utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Pripp, Oscar & Öhlander Magnus (2011). Observation. I Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.) *Etnologiskt fältarbete*. 2., [omarb. och utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Skott, Fredrik (2008). *Folkets minnen: traditionsinsamling i idé och praktik 1919-1964*. Diss. Göteborg : Göteborgs universitet, 2008 Tillgänglig: <http://sprakochfolkminnen.diva-portal.org/smash/get/diva2:1186374/FULLTEXT01.pdf>
- Skott, Fredrik (2011). Folkminnen från Karlanda. I Ivansson, Birgitta, Ivansson, Pia & Ivarsson, Carl-Johan (red.) (2011). *Karlanda socken*. Årjäng: Karlanda byalag
- Sydow, Carl Wilhelm von (1912). *Råd och anvisningar för insamlande av folkminnen*. Växjö:
 Sydow, Carl Wilhelm von (1915). *Folkminnena och deras insamling: råd och anvisningar av C.W. von Sydow*. Lund: Folkminnesföreningen
- Sydow, Carl Wilhelm von (1917). *Hembygdsforskning: Några önskemål och några synpunkter*. Malmö
- Sydow, Carl Wilhelm von (1919). *Våra folkminnen: en populär framställning*. Lund: Domförl.
- Sydow, Carl Wilhelm von (1941). *Våra folksagor: vad de berättar om forntida tro och sed*. Stockholm: Natur och Kultur

Sydow, Carl Wilhelm von (1944). *Folkminnesforskningens uppkomst och utveckling*. Lund:

Stattin, Jochum (1990). *Från gastkramning till gatuvåld: en etnologisk studie av svenska rädslor*.
Stockholm: Carlsson

Vulovic, Jimmy (2013). *Narrativanalys*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Vetenskapsrådet (2017) *God forskningssed* (VR1708) Tillgänglig:
<https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2017-08-29-god-forsknings-sed.html>
[Hämtad 2023-12-27]

4.3 Bilagor

4.3.1. Bilaga 1 - Frågelista intervjuer

Eftersom intervjuerna varit semistrukturerade och anpassade efter samtalen i sig, har denna lista inte följts slaviskt utan snarare fungerat som en påminnelse för min del om vad vi borde prata om under intervjutillfället. Vissa av ämnena har vi kommit in på redan under en annan fråga och så vidare.

Glaskogen som område

Om du skulle prata om Glaskogen, vilket område handlar det om då?

Vad är din relation till Glaskogen? T.ex boende, uppväxt, släkt

Kulturarv i sig, kulturarv i Glaskogen

Vad gör något till ett kulturarv?

Värdering och värdeladdande av kulturarv – urval och vad som förs vidare, finns det sånt man inte pratat om? Romantisering osv

När Ernvik samlade in sägner på 40-talet, var han en av flera insamlare som var oroliga över att sägner och folkminnen höll på att försvinna totalt i och med moderniseringen av samhället.

Vad kan göra att sägnerna överlever tror du?

Sägner och folklöre – deras roll och förhållningssättet till dem

Glaskogen men även Värmland i sig har en ganska rik sägenhistoria. Hur upplever du sägnernas status idag?

Vad tror du att sägnerna fyllt för funktion – övergång till - vad fyller de för funktion idag?

Är du intresserad av sägner och folklöre även på andra platser i landskapet/landet?

Hur upplever du att tron på övernaturliga ting är i området?

Sägnerna är olika kända i olika områden, men Mattes i Glasnäs verkar tillhöra allmänbildningen i området. Hur kommer detta sig tror du?

Vad tycker du gör sägnerna intressanta, vad har de för dragningskraft? Hur berättas dem

Har du någon favoritsägen i Glaskogen?

Är det något du skulle vilja tillägga, som vi inte kommit in på?

Vad lär man sig istället annars?

Får allt gammalt ett värde automatiskt?